

FIATAL DIPLOMÁSOK

BÉKÉS MEGYÉBEN AZ 1980-as ÉVEKBEN

Doktori értekezés

**A témát kijelölte: Dr. Horuczai László tanszékvezető
egyetemi docens**

**Írta és a József Attila Tudományegyetem Bölcsészet-
tudományi Karán benyújtotta: Boraczka István**

SZEGED 1985

B E V E Z E T É S

AZ MSZMP XII. és XIII. kongresszusának dokumentumaiból is kiolvasható, hogy a korábbiakhoz képest nehezebb feltételek között folytattuk a szocialista társadalom építését, társadalmunk nagy teherpróbának volt és van kitéve. Nemzetközileg is becsült eredményeink mellett feszítő ellentmondások és gondok is jelen vannak, próbára téve népünk szocialista összeforrottságát, hozzáértését és alkotókészségét. Mint ahogy a gondok érintik társadalmunk valamennyi alapvető rétegét, úgy a feladatok is közösek. A közös érdekelttség jut kifejezésre a párt szövetségi politikájában, aminek alapján megvalósult egyik legnagyobb szocialista vívmányunk, a nemzeti egység. Az MSZMP már huszonöt éve felismer-
te, hogy a szocialista társadalom építése nem képzelhető el az értelmiség megnyerése nélkül, e cézorint lett az értelmiségi politika a párt társadalompolitikájának stratégiai eleme.

AZ MSZMP értelmiségi politikája egy még rendkívül feszült helyzetben kezdett formálódni 1956 decemberében, amikor a pártállásfoglalásban a tolerancia és követelménytámasztás egységében megfogalmazódott az ér-

telmiség új megítélése is. Ennek értelmében a korábbi politika helyébe olyan elvi átértékelésen nyugvó politikai gyakorlat lépett, amelyben a munkásozrtály és a parasztság szövetsége mellett /de egyre inkább azzal együtt/ az értelmiség is újrafogalmazhatta és megtalálhatta a maga helyét a tényleges szövetségi politika újratertelésében.

A társadalomépítés eredményei, a korszak módszer- és stíluéváltozása az alkotói közérzet gyorsan fokozódó javulását eredményezték, minek következtében az értelmiség jelenléte fokozódott, társadalmi szerepvállalása kibontakozott az élet minden területén. Ezt a kedvező folyamatot nemcsak indikálta a párt, hanem el is mélyítette azzal, hogy a napirenden lévő kérdésekkel összefüggésben permanensen foglalkozott az értelmiség érintett szakmai csoportjaival is. Nem kevésbé jelentős az sem, hogy a területek elemzését és a feladatok kimunkálását nem nélkülük, hanem velük, képviselőikkel együtt végezte. Az értelmiség végérvényesen elkötelezett, tudatosan alkotó, cselekvő eleme lett folyamatosan megújuló szocialista nemzeti egyeégünknek.

Ez a kedvező folyamat megtorpant az 1970-es évek közepétől. Szeretnénk hangsúlyozni, hogy a megtorpanáson nem gyökeres fordulatot jelző változást értünk, hanem sokszor csak sejtethető, látszó közérzetváltozást,

ami viszont a későbbiekben határozottabb, empirikus úton is többé-kevésbé igazolható körvonalakat is öltött. S azt is hangsúlyozzuk, hogy ez nemcsak az értelmiségre jellemző. A nyolcvanas évek nehézségei, kihívásai egész társadalmunkat érintik. Ugyanakkor a bekövetkezett változások nem egyformán hatnak a társadalom alapvető csoportjaira: az osztályok, rétegek integrálódási folyamatával egyidőben szántalan differenciáló tényező is keletkezett, amelyek különböző élet-helyzetbe hozták a társadalom egyes csoportjait. Az utóbbi időben az osztály- és rétegvizsgálatok megkülönböztetett figyelmet fordítanak erre a jelenségre, ezen belül is kiemelt figyelmet fordult az ifjúság felé. A politika és a szakirodalom nagyfokú érdeklődésében azt a felismerést is látjuk, hogy különböző súlyú gondok keletkeztek az ifjúság társadalmi beilleszkedésében. Az említett megtorpanás és az ifjúság körében jelentkező gondok Békés megyében is tapasztalhatók.

Ezek alapján adott a kérdés: milyen az értelmiség helyzete, milyen az ifjúság helyzete, és ezen belül milyen a fiatal értelmiség helyzete Békés megyében a nyolcvanas években. Tekintettel arra, hogy nincs közkeletűen elfogadott, egyértelmű, tudományosan megalapozott álláspont arról, ki számít értelmiséginek, tovább szűkítettük a kérdést: milyen a fiatal diplomások helyzete, hogyan valósul meg társadalmi beilleszkedésük. Úgy véljük, azért sem vétünk nagyot ezzel, mert a kor-

csoporton belül funkcionális alapon még értelmiséginek számítható nem diplomás vezetők száma viszonylag csekély. Igaz, a diploma csak lehetőség, önmagában még nem tesz értelmiségivé.

De nemcsak a nagyobb egyértelműség kedvéért és egyőni elhatározásból vállalkoztunk a fiatal diplomások helyzetének vizsgálatára. A fiatal diplomások helyzetének vizsgálatát Békés megyében különösen indokoltá teszi, hogy a megye országost is meghaladó dinamikus fejlődésében nagy szerepet játszó aktív kereső felsőfokú végzettségűek több mint fele a fiatal korosztályhoz tartozik. Így a megye értelmiségi politikájának is egyik kulcskérdése az, hogy mennyire biztosítottak a feltételek növekvő társadalmi szerepük betöltéséhez, mind a termelés technikai, szervezeti oldalán dolgozóké, mind az ember felkészítésén fáradozóké.

A társadalompolitikai szempontok indoka mellett az sem tekinthető mellékesnek, hogy a köznapitudat ellenmondatosságában számtalan torzulás figyelhető meg szerepükkel és helyzetükkel kapcsolatban, többek között ilyen állítások formájában is: minden rajtuk múlik, minok tanultak, ha nem hasznosítják; könnyű nekik, bozzog nekünk; elégedetlenek, nem becsülik, amit mi elértünk; csak bírálnak és követelnak, stb. . Ténylog így lenne?

Meggyőződésünk, hogy nem ismerjük eléggé pályakezdésük körülményeit, egzisztenciális viszonyait, konf-

liktusait és azok gyökereit. Nem tudunk elégét arról, hogy hogyan élnek, hogyan dolgoznak és miért így élnek, és miért így gondolkoznak. A XIII. pártkongresszus többek között megfogalmazza azt a feladatot is, hogy " A társadalomnak és intézményeinek segíteniük kell a fiatalok tehetségének, szakértelmének érvényesülését, ... Különleges figyelmet kell fordítani erkölcsi, ideológiai nevelésükre." 1.

Ehhez jobban kell ismernünk a kiindulópontokat, mindenképpen indokolt tehát helyzetük alaposabb megismerése is.

A szakirodalom általában - ma már egyre inkább a társadalompolitikai felfogás is - teljesen indokoltan a harminc éven aluliakat tekintti fiatalnak, így / de nemcsak ezért / vizsgálódásunk is elsősorban a pályakezdés utáni évekre koncentrál. Mivel azonban a /egyébként is nehezen használható/ statisztikai adatok egy része a harmincöt éves korig terjedő időben értékelhető, így egyes megállapításaink túlmutatnak a pályakezdés időszakán. A felsőfokú végzettség szintje közt - különösen a szociális helyzetet illetően - nem teszünk különbséget, mivel nem jelentős differenciáló tényező.

Szerény próbálkozásunk keretében alapvetően arra keressük a választ, hogyan valósul meg társadalmi beill-

1. A Magyar Szocialista Munkáspárt XIII.kongresszusa

1985. március 25-28. Kossuth Könyvkiadó, 1985., 190.

leszkedésük a pályakezdés első éveiben. Tudjuk, hogy az általános kép nem rossz, de milyenek a részletek? Ismerjük a magas szintű kvalifikáltság deklarált és el is fogadott növekvő jelentőségét és megbecsülésének fontosságát, de így van-e a gyakorlatban? Hogyan zajlik és milyen tényezők nehezítik az azonosulást társadalmi rendszerünkkel? Valóban zavarba jöttek-e? Funkcionális feladataik közül a szaktudásuk hasznosul-e? Akarnak-e és tudnak-e mai társadalmi viszonyaink meghaladója és nemcsak egyszerűen újratermelője lenni? Hogyan vélekednek társadalmunk főbb kérdéseiről és saját helyzetükről, lehetőségeikről?

Ilyen és más hasonló kérdések sora fogalmazódott meg bennünk a szakirodalom és a rendelkezésre álló központi és megyei politikai dokumentumok tanulmányozása közben. A munkában támaszkodtunk a KSH Békés Megyei Igazgatósága kiadványaira is. E téren óvatosságra intett bennünket az adatok sokfélesége, a szellemi foglalkozásúak és a funkcionálisan értelmiséginek számithatók nem kielégítő elhatárolása. Pontosabb adatokat a felsőfokú végzettség vonatkozásában találtunk.

A bőséges szakirodalom tanulmányozásakor azt tapasztaltuk, hogy zömmel vagy az ifjúság egészével, vagy az értelmiséggel általában, vagy specifikusan egy-egy szakmával /pl. orvos, építész/ foglalkozik.

A témánkhöz kapcsolódó néhány megyei publikációt jól tudtuk hasznosítani. A megye intézményei, vezető tisztségviselői átfogó értékelésekben, vagy más kérdések kapcsán egy-egy adott szempontból nyújtottak támpontokat a témához.

Mindazonáltal túlméghen empirikus adatgyűjtést is végeztünk és a kialakult szempontok alapján vizsgálódást folytattunk az alább jelzett területeken:

AZ ipar területén: Békéscsaba - Konzervgyár,
Tégla- és Csöröp-
ipari Vállalat,
Gyula - Húskombinát,
Órosháza - Üveggyár.

A mezőgazdaságban: Mezőhegyesi Mezőgazdasági Kombinát,
Kondorosi Egyetértés Termelőszövet-
kezet,

Fűszergyarmati Vörös Csillag Termelő-
szövetkezet,

Békés Megyei Tsz-szövetség.

AZ oktatásügyben: Okány, pedagógusok,
Mezőkovácsbáza, pedagógusok, közműve-
lődésiok,

Békéscsaba, Pedagógus Pártbizottság.

AZ egészségügyben: Békéscsaba, Kórház.

A tudományos kutatás területén: Szarvas, főiskolák, ku-
tató intézetek,

Békéscsaba, Földrajztudományi Kutató-
intézet Alföldi Csoportja.

Vizsgálataink célja nem szociológiai jellegű felmérés volt, hanem a munkahelyi beilleszkedés körülményeinek, a végzettség hasznosulásának, az általános közérzetnek a feltérképezése.

Mint a vizsgálódás körének irányából is érzékelhető, figyelünk csak azokra az ágazatokra terjed ki, amelyekben a legnagyobb létszámban dolgoznak felsőfokú végzettségűek /a felsorolt ágazatokban dolgozik a diplomások 87 %-a/. Arra törekszünk a dolgozat felépítésében, hogy előbb az ágazati jellemzőkkel mutassuk be a fiatal diplomások helyzetét - érzékeltetendő a meghatározó különbségeket is - , majd ezt követően általánosabban érvényes képet rajzoljunk róluk. Így néhány sajátos átfedést valószínűleg nem tudunk elkerülni. Nem foglalkozunk különösen a nők, a vezetők helyzetével és azzal a kérdéssel, hogy milyen hatást gyakorolnak a fiatal diplomások arra a társadalmi közegre, ahol élnek, dolgoznak. Ezt azzal indokoljuk, hogy a vizsgálati célok szempontjából a nők helyzetében nincsenek alapvető eltérések, a vezetői pozícióban lévő fiatal diplomások helyzete szociális szempontból lényegesen kedvezőbb hasonló korú társaikénál, míg a kiregangázó hatást illetően nincsenek alaposabb ismereteink.

Elhatározott szándékunk, hogy a témát problémamentesen közelítjük meg, s nem törekszünk a pozitívumok- negatívumok között valamiféle kiegyensúlyozó mutatóványra. Ezzel nem az erőfeszítéseket és eredményo-

ket akarjuk alábecsülni, hanem - vállalva az egyoldalúság kockázatát - úgy véljük, hogy először is azokat a feszültségeket, konfliktushelyzeteket kell feltárni, amelyek mozgásban tartják a társadalmi folyamatokat, érdekmozgásokat - tehát előre vihetnek.

Végező soron azt szeretnénk bizonyítani, hogy a fiatal diplomások azonosulása szocialista viszonyainkkal ellentmondásos, konfliktusos folyamat. Az ellentmondások, feszültségek nagy része a mindennapi léthez kötődik, más része a szocializmusképben és azokban az ellenható tényezőkben rejlik, amelyek társadalmunk fokozódó demokratizálódásának folyamatát is jellemezzik.

II.

A MEGYE FEJLŐDÉSE ÉS FELSŐFOKÚ
SZAKEMBER ELLÁTOTTSÁGÁNAK HELYZETE

Békés megye társadalmi-gazdasági fejlődésének is egyik fontos tényezője a népesség műveltsége, szaktudása. A tudományos-technikai haladás, a kultúrpolitikai célok és a társadalomépítés feladatainak bonyolultabbá válása megköveteli, hogy a felsőfokú végzettségű szakemberek száma és tevékenységének színvonala megfeleljen az élet különböző területén felmerülő szükségleteknek.

Az utóbbi két évtizedben az egyoldalúan agrárjellegű megyében is nagyon fontos társadalmi változások zajlottak. A korábbinál lényegesen gyorsabb ütemű iparfejlesztés, a mezőgazdaság szocialista átszervezését követő korszerű nagyüzemi mezőgazdaság és az ehhez kapcsolódó élelmiszeripar és gépipar fejlődése módosította a társadalmi struktúrát, számottevő változást eredményezett a megye osztály és rétegösszetételében. Ezek a változások érintették az értelmiségi réteget is, mind a létszámát, mind a rétegen belüli arányokat.

A legnagyobb változások egyike volt, hogy a hagyományos humán értelmiség mellett a korábbinál nagyobb számban és arányban megjelent az anyagi ágak értelmisége is.

A megye - bár mezőgazdasági jellege megmaradt - a foglalkoztatási szerkezetben a gazdasági fejlettség javulásától függő mértékben megkezdte felzárkózását az országos ágazati struktúra arányaihoz. Az 1980-as évek elején az aktív keresők körülbelül 35 %-a dolgozott az iparban és építőiparban, 33 %-a az ugynevezett tertiár ágazatokban, míg a mezőgazdaságban dolgozók aránya az 1970. évi 42 %-ról 32 %-ra csökkent.

A fejlődés ütemét jelzi az is, hogy az anyagi ágakban dolgozó felsőfokú diplomások száma az 1960-as évektől kezdve évtizedenként megduplázódott. Ez a létszámnövekedés jelentősen meghaladta a nem anyagi ágakét és a korábbi állapotnál a kettő között egészséesebb arányok alakultak ki. Míg 1960-ban 1:4,5-hez volt az arány, ez 1980-ra 1:1,6-re módosult, miközben a nem anyagi ágakban is látványos felfutás történt a diplomások számában, hiszen húsz év alatt 2,5-szeres volt a létszámenelkedés. Összességében 1980-ban háromszor annyi felsőfokú végzettségű aktív kereső volt a megyében, mint húsz évvel korábban. Ezen belül a nők száma több mint ötszörösére, a férfiaké 2,3-szereségre növekedett.

Mind a fejlődés ütemét, mind a diplomások létszámának növekedését tekintve a legdinamikusabb változások az ipari, a mezőgazdasági, valamint az oktatási és tudományos élet területén következtek be. Az említett területeknek a fejlődési üteme lényegesen meghaladta az országos átlagot, ami egyszerre utal az új és növeke-

vő szükségletok keletkezésére, vagyis a fejlődés képességére, de arra is, hogy egy korábbi elmaradott állapotból történő felzárkózás folyamatáról van szó.

Hogy ez a felzárkózási folyamat mennyire nem befejezett, világosan tükrözik az 1980-as népszámlálási adatok. E mutatók szerint a megye összlakosságának 2,9 %-a rendelkezett felsőfokú végzettséggel, míg az országos átlag 4,6 %-a. E mutató alapján a megyék között a 18. helyen állunk.

Aktív keresőkhöz viszonyított arányt nézve még jelentősebb a lemaradás az országos átlagtól /5,5 % az ennek megfelelő országos 8,1 %-hoz képest/, ami a 17. helyet jelenti a megyék között.

E legfőbb mutatók is igazolják, hogy a történelmi hátrányok pótlása még messze nem teljes, a dinamikus fejlődés ellenére is jelentős a lemaradás.

A megye néhány további sajátossága:

- A megyében élő értelmiség területi eloszlása a lakosság arányában igen egyenlőtlen: a diplomások aránya a városokban 4,3 %, míg a községekben 1,8 %. A diplomások 65 %-a a városokban, különösen Békéscsabán, Gyulán és Orosházán koncentrálódik, a fennmaradó 35 % legjelentősebb része pedagógus, valamint agrárértelmiségi. A mezőgazdaságtól és a közoktatástól eltekintve szinte minden végzettségi csoportra az jellemző, hogy munkájuk elsősorban az ipari, közigazgatási centrumokhoz kötődik.
- A megye nem kielégítő fejlettségi szintjét tükrözi a

népgazdasági ágak közötti egyenlőtlen megoszlás is; az összes iparban foglalkoztatott aktív keresőknek mindössze 2,1 %-a felsőfokú végzettségű. Az országos átlagot egyedül a mezőgazdaságban érjük el, itt dolgozik a diplomások 21 %-a, míg az iparban csak 7,6 %-a.

- Az anyagi ágakban dolgozó diplomások létszámának növekedése és a növekedés üteme egyaránt meghaladja a nem anyagi ágakét. A nem anyagi ágakban dolgozó diplomások döntő hányada az oktatási-tudományos és az egészségügyi ágazatban dolgozik.
- Az anyagi és nem anyagi ágakban dolgozó összes diplomások legnépesebb csoportját a pedagógusok alkotják. A nem nagy létszámú tudományos és művelődési dolgozókkal az együttes arányuk meghaladja az összesdiplomások 45 %-át. Az egészségügyi diplomásokkal együtt megközelíti az 57 %-ot.

Összegzően úgy jellemezhetjük a megye helyzetét, hogy az aktív keresők felsőfokú iskolázottsági színvonalában bekövetkezett jelentős fejlődés mellett is a felsőfokú szakemberekkel való ellátottságban egyes ágazatokban és a területi megoszlásban még további feszültségek, a tényleges szükséglethez képest pedig hiányok is vannak; az anyagi ágakban különösen a műszaki és közgazdasági végzettségűekből, a nem anyagi ágakban a viszonylagosan magas létszámok ellenére is tartós az orvos- és a pedagógushiány.

A fejlődés eredményeként a megye meghatározó vonása, hogy a funkcionális alapon aktív értelmiséginek

tekintettek közel a felő a fiatalok kérosztályához tartozik, a felsőfokú végzettségűek tekintetében pedig az arányuk meghaladja az ötven százalékot.

Az értelmiség szerepe növekedésének tényéből kiindulva joggal lehet tehát állítani, hogy a fiatal értelmiség egyre nagyobb potenciális szerepet játszik a megye társadalmi, gazdasági, politikai fejlődésében. Indokolt tehát választ keresni arra a kérdésre, hogy a fiatal felsőfokú diplomások számára milyenek a feltételek ennek a szerepkörnek a betöltéséhez.

III.

A FIATAL DIPLOMÁSOK TÁRSADALMI BEILLESZKEDÉSE

Az elmentett rétegre vonatkozóan társadalmi beilleszkedésen a szocializálódási folyamatnak azt a fázisát értjük, amelyben a fiatal p már megszerezett képességek és tulajdonságok birtokában - segítséggel ugyan, de egyre önállóbban - eligazodik a társadalom különböző szféráiban, azonosul a társadalmi viszonyokkal és alkotó módon elősegíti azok és önmaga fejlesztését, miközben kialakítja és újratermeli önálló létfeltételeit is.

Fenti felfogásunk alapján a beilleszkedés folyamatában meghatározónak tekintjük a pályakezdés feltételeit, az élet- és munkakörülmények alakulását. Ebből az aspektusból vizsgálva helyzetüket, abból az alapvető tényből indulunk ki és arra a kérdésre keressük a választ, hogy élet- és munkakörülményeik színvonala biztosítja-e számukra a nyugodt, alkotó munkavégzés feltételeit, hogy milyen körülmények között teljesíthetik a társadalmi munkamegosztásból rájuk váró feladatokat, tudnak-e ennek megfelelő életszínvonalat biztosítani önmaguknak és családjuknak. Továbbá, a kérdésekkel összefüggésben, hogy milyen főbb ideológiai-politikai vonatkozásai vannak a beilleszkedési folyamatnak.

Előrevetíthetjük, az általános kép nagyon differenciált, sok vonatkozásban polarizált, s minden elis-

merésre méltó társadalmi, politikai törekvés, erőfeszítés ellenére sem minden tekintetben megnyugtató.

1. A pályakezdek munkahelyi beilleszkedése, szociális helyzete a főbb foglalkozási csoportokban

A szocializációs folyamat egyik legfontosabb elemének tekintjük a munkahelyi beilleszkedés körülményeit. A társadalmi beilleszkedésről való vélekedésünk alapján munkahelyi beilleszkedésen azt értjük, hogy a fiatal diplomás az új objektív személyi és tárgyi környezetben olyan magatartást, viselkedést tanúsít, olyan nézeteket, elveket, körülményeket vállal magáénak, amelyek alapvetően összhangban vannak ^{annak} a közösségnek a nézeteivel, elveivel, követelményeivel, ahova került.

Két nagy tényező a meghatározó ebben: az objektív környezet és a beilleszkedő személye. Nyilvánvaló, hogy a beilleszkedés csak akkor lehet sikeres, ha a környezet és a beilleszkedő között - az egymás iránti elvárás tekintetében - harmónia van kialakulóban. Természetes, hogy tökéletes harmónia csak elméletileg lehetséges, de nagyon nem mellékes, hogy mekkorák és milyen jellegűek ebben az eltérések.

A pályakezdek részéről hangsúlyozott igény: a demokratikus légkör, a jó emberi kapcsolatok kialakulása, az összetartó kollektívák egyént is segítő kohéziós ereje, szakmai erőpróbát jelentő önálló feladatok lehető-

sége, munkájuk értékelése és elismerése. A beilleszkedési folyamat rendkívül differenciált és polarizált képet mutat a vizsgált ágazatonként, de még azokon belül is.

a./ Az anyagi ágakban

Kétségtelen, hogy a legkedvezőbb helyzetben a mezőgazdaságban elhelyezkedő fiatal diplomások vannak, különösen a legkedvezőbb adottságú térségekben. A gazdasági vezetés a legtöbb helyen olyan gyakorlatot alakított ki, hogy féléves vagy egyéves felkészülési időszakot biztosít a fiatal diplomás számára azzal a céllal, hogy megismerje a munkaterületét, feladatkörét és ezzel együtt megszerezze a kellő rálátást a gazdasági tevékenység egészére is. Az önállóság és a követelménytámasztás fokozatos érvényesítése a patronáló segítségével egyszerre jelent a kezdő fiatal diplomás számára a szakmai erőpróbát és sikerélményt, hasznosítható tanulságokat. Ehhez a mezőgazdaságban általában kiforrott kollektívák és jó emberi kapcsolatok szolgáltatnak megfelelő alapot.

Kövésbé kedvező a kép a gyenge eredményességű mezőgazdasági üzemekben, ahol vagy a természeti adottságok, vagy a szubjektív tényezők, vagy mindkettő miatt a gazdálkodás színvonala nem teszi lehetővé a betanulási időszakot és kevés esélyt ad a szakmáserotet elmélyülésére. Ahol szervezetlenség uralkodik, ott a munkahelyi légkör, az idősebb munkatársakkal és vezetőkkel való pozitív

kapcsolat kialakítása is nehézségekbe ütközik. Az esetek döntő többségében az ilyen előforduló ellentétek kiindulópontja nem generációs jellegű, hanem a termelés és gazdálkodás kérdéseiben keletkező nézeteltérésekre vezethető vissza.

Igy azután olyan helyzet alakult ki, hogy a jobban gazdálkodó területeken az alapszakmák lassan telítődnek, míg a gyengén gazdálkodó egységek szakemberhiánnyal küzdenek, holott éppen a hozzáértés lehetne a legfőbb biztosítékuk az előbbre lépéshez. Így megglehetősen egyenlőtlen a szakemberek megoszlása: a megye déli, délnyugati részén jó - közepes, az északi és az északkeleti részeken gyengébb. Éppen ott van kevesebb, ahol rosszabbak a természeti adottságok, kisebb a hatékonyság. Itt a jövedelmi viszonyok is 30 %-kal kisebbek. Ezek a területek sem anyagilag, sem szakmailag, sem a letelepedés feltételeit illetően nem vonzóak a fiatal diplomások számára.

A szakmai képzés-továbbképzés intézményrendszere csak részben biztosított. Ezeken a továbbképzőkön többnyire az első számú vezetők és termelésirányítók vesznek részt, a beosztott diplomások részvétele csak esetenként lehetséges. Ez hátrányt jelent a kezdők számára.

A fellelhető szemléleti hiányok és a gazdálkodási feltételek különbözőségeiből fakadó nehézségek ellenére is a mezőgazdasági szövetkozotek fejlődő gazdasági és belső üzemi viszonyai, egész ösztövékonysága

kedvező feltételeket biztosítanak a fiatal diplomások munkahelyi beilleszkedéséhez. Éppen fejlődésénél fogva ez a terület a műszakiak és a közgazdászok számára is nagyobb vonzerőt jelent, mint az ipar. A mezőgazdaságban kialakult viszonylag kedvező élet- és munkakörülményeknek köszönhetően észrevehetően fokozódott a fiatal diplomások ide áramlása. Ez azt is jelzi, hogy az érdekviszonyokban az összhang leginkább itt van kialakulóban.

A mezőgazdaságban dolgozó fiatal agrárszakemberek bérezése általában a szocialista elosztási elveknek megfelelően alakul, bár itt is kevés a teljesítmény szerinti differenciálás, inkább az egyenlőségi érvényesül. A fizetés döntően az életkortól, a végzettségtől, a beosztástól függ. A munkába lépő fiatal diplomások kezdőfizetése: üzemmérnököknél 2700-3800 Ft, mérnököknél 3200-4200 Ft, de jogász és állatorvos esetében előfordul 5000 Ft-os kezdőfizetés is /1983-as állapot/. A besorolás szerinti színvonallal a több éve dolgozók is elégedetlenek, úgy érzik, hogy fokozatos lemaradásra kényszerülnek a bérszínvonal-korlátozás miatt.

Mint ahogy a kezdőfizetés, úgy a jövedelem is területenként és szövetkezetenként nagy szóródást mutat, de egészében a jövedelmi viszonyaik kedvezőbbben alakulnak. A legfőbb gond, hogy az alacsony hatékonyságú üzemekben nincs lehetőség prémium és nyereségrésze-

sedés fizetésére, ezért az itt dolgozó fiatal diplomások jövedelmi viszonyai alig érik el a magas hatékonysággal dolgozók jövedelmének 70 %-át. Ugyancsak további differenciáló tényező az is, hogy a háztáji földterületről megszerezhető jövedelmek között is igen nagy az eltérés, előfordul ötszörös különbség is. A háztáji művelése mellett többen foglalkoznak kísérletvezetéssel, kísérleteznek nemesprém-előállítás-sal is, és egyéb - szakmai kísérletező kíváncságot is^{csi} kielégítő - tevékenységgel. Más kiegészítő jövedelemforrás nemigen akad, a másodállásokra falun kevesebb a lehetőség is, és idejük sem lenne erre elegendő. Érthető, hogy a pályakezdők szívesebben mennek a jó eredményt elérő, rendezett viszonyok közt gazdálkodó üzemekbe, illetve egyre jobban orientálódnak a városkörnyéki termelőszövetkezetekbe.

A lakáshoz jutás lehetősége viszonylag rövid időn belül kialakul, attól függően, hogy ideiglenesnek, vagy állandónak tekintik-e a munkahelyüket. Szolgálati lakást általában biztosítanak számukra a községekben, de a fiatal diplomások csak ideiglenesen tartanak igényt erre a megoldásra. Inkább családi házat építenek saját erőből és intézményes, valamint szülői segítséggel. Sokan eleve a szülőfaluba települnek vissza tanulmányaik befejeztével.

A szövetkezetek zöme saját erőből is igyekszik anyagi segítséget nyújtani a lakásépítéshez. Lakásépítési alapja van 62 szövetkezetnek, amelyből 20.000-60.000 Ft-os kamatmentes hitelt és egyéb kedvezményeket biztosítanak számukra, ezzel is a letelepődést kívánva elősegíteni.

A kedvezőtlen adottságú termelőszövetkezetek fiatal diplomásai részére juttatott állami támogatás onyhít ugyan a gondokon, de ezekben a szövetkezetekben lényegesen rosszabbak a lakáshoz jutás lehetőségei. E helyen többnyire inkább albérleti megoldás jön számításba, mivel a fiatal diplomások egy része nem is kíván hosszabb távra letelepülni az ilyen kisközségekben.

A településviszonyok nagy mértékű egyenlőtlenségtől függően ugyan, de kulturális helyzetük kedvezőtlen, amit a tömegkommunikációs eszközökkel való jó ellátottságuk sem tud egészen ellensúlyozni. A szórakozási - kulturális lehetőségeket vagy keveselik, vagy nem kielégítő színvonalúnak tartják. Kulturális helyzetükre az is hat, hogy gyakran hosszúra nyúló munkaidejük - nemritkán a szombati, vasárnapi munkavégzés is - csökkenti kulturális igényeik kielégítésének lehetőségeit.

Nem érdektelen tapasztalat, hogy szoros összefüggés mutatkozik a gazdálkodás eredményessége és a helyi kulturális adottságok, valamint a fiatal szakem-

berok kulturális kielégiettségének színvonala között.

A mezőgazdasági szövetkezetekben a fiatal diplomások jelentős számban kerülnek vezetői, különösen szakvezetői munkakörbe. Főleg azokban a szövetkezetekben alakul ki jól képzett fiatal vezetői gárda, ahol az első számú vezetők nem félnek körülvenni magukat tehetséges fiatalokkal, módszeresen foglalkoztatják a jó képességű és felkészültségű fiatal szakembereket. Az ilyen szövetkezetekben általában nincs káderhiány, stabil a szakembergárda és megalapozott a szövetkezet működése, további fejlődése.

A női vezetők számának növekedése nem arányos a létszámukkal. A még fellelhető szemléleti gondok, előítéletek mellett tagadhatatlan szerepet játszik az is, hogy a szülés és gyermekgondozás kiesése miatt nem tartják őket stabil, megbízható munkatérnek a vezetésben. A helyzet reális értékeléséhez viszont az is hozzátartozik, hogy a több munkával és felelősséggel járó vezetői beosztást a fiatal nők sem vállalják szívesen, mivel az ezzel járó nagyobb terheket, elfoglaltságot nem minden szakmában lehet összeegyeztetni a mindennapi családi kötelezettségekkel.

Az iparban elhelyezkedő fiatal diplomások helyzete kedvezőtlenebb. Ez alapvetően azzal függ össze, hogy a megye iparának, bár közeledett a megyék átlagos színvonalához -, műszaki, technikai színvonala - néhány szakág kivételével - összességében alacsony

és ebből fakadó termelékenység elmarad az országos átlagtól.

Ennek a helyzetnek az üzem és a fiatal diplomások szempontjából egyaránt több hátrányos következménye is van:

- A sok alacsony műszaki színvonalú, korszerűtlen üzem vagy gyáregység, az elmaradott munkakörülmények nem vonzóak a számukra. Az ipar felsőfokú szakemberigénye tartósan kiolégítetlen. Az összes mérnökigénynél 42 %-a, az összes üzemmérnök-igénynél pedig több mint a fele az iparban jelentkezik.

- A magas kvalifikált-szakember hiány egyenlőtlen megoszlású, sőt olyan szélsőségek is vannak, hogy az egyik helyen alig van szakember, míg máshol túltelítettség van. Pl.: az oroszai üveggyárban, vagy a gyulai húskombinátban a tényleges szükségletnél több műszaki végzettségű dolgozik. De mivel alig van technikus, s a jó szakmunkások sem szívesen vállalnak középvezetői beosztást, egyetemet és főiskolát végzett fiatalokkal töltik be ezeket az állásokat is, olyan jellegű feladat végzésével bízva meg őket, ami nem igényli az egyetemi végzettséget. Ez egyrészt alulfoglalkoztatást jelent, másrészt a kevés gyakorlati felkészültség és tapasztalat a termelésben is gondokat okoz.

- Egyrészt a szakemberhiány pótlásának kényszerítő, másrészt az üzemi szemléletmód miatt erősödő tendenciát

mutat a főiskolai végzettségűek arányának növekedése az egyetemi végzettségűekhez képest. A vállalatok szívesebben alkalmazzák a mikroszintű problémákban járatosabb főiskolai végzettségű fiatalokat. Úgy véljük - egyébként teljesen megalapozottan, hogy az üzem-mérnökök közelebb állnak a gyakorlathoz, hamarabb tudnak illeszkedni a termelési színvonalhoz, míg az egyetemi végzettségűek felkészültségük leértékelésének tekintenék a rájuk váró feladatok egy részét.. Ez bizonyára könnyebb pillanatnyi megoldás, de hosszabb távon mindenképpen hátrányos.

A fiatal műszakiak beilleszkedése nem konfliktusmentes folyamat. Ennek főbb okai a már említett alacsony műszaki színvonal mellett a vállalati szemléletben és a fiatalok elméleti-gyakorlati felkészültségének kiagyonsúlyozatlanságában keresendők.

Többségük szakmai felkészültsége a korszerű ismereteknek és a társadalmi igényeknek megfelelő. Ezen belül azonban a választott pálya gyakorlati feltételeinek, mai körülményeinek, a vállalati lehetőségeknek és feladatoknak az ismerete lényegesen elmarad a szakelméleti képzettség színvonalától. Különösen a mérnökök túlzottan specializált képzése okoz gondokat mindkét félnek.

A fiatal műszakiak pályakezdésükkor igénylik a felkészültségnek megfelelő magasabb szintű törekvést, keresik a lehetőségeket és várják az igénye-

ket a vállalati tevékenységet elemző és kutató munkára. Ezt a kedvező motiváltságot a megye ipari üzeminek egy része még általában nem tudja a műszaki fejlesztés, a gyártmányfejlesztés és a munkaszervezés javításának szolgálatába állítani.

Az iparban nem egyértelműen és főleg kevés helyen honosodott meg az a szemlélet, hogy nem elegendő csupán a máshol létrejött kutatási eredmények adaptálása, hanem erőteljesebben kell törekedni a vállalati szellemi kapacitás kihasználására is. Még akkor is, ha több vonatkozásban nem elégségesek a mai szubjektív és objektív feltételek a kollektív és személyes alkotóerő összehangolt, perspektivikusan irányított mozgásba hozásához és hatékony kiaknázásához. Kevésbé érvényesül a helyi kutató munka stratégiai kezelése, az erők összefogása, irányítása és támogatása. A vállalati kutatói, műszaki fejlesztő tevékenység nagyobbraest egyéni kezdeményezésre, sokszor biztatás és érdemi értékelés nélkül valósul meg. Nem tartjuk szűkeégosnek különösebben indokolni, hogy az ilyen vállalati közhangulat milyen hatással van a fiatal műszaki diplomások egészeégesen induló versenyszellemére, kezdeti ambiciójára.

Ezt a pályakezdő fiatalok látják, érzékelik. Közülük olég sokan úgy vélekednek, hogy csak részben, vagy egyáltalán nem hasznosulnak az ismereteik a

munkaterületen. Nehéz kiszűrni, hogy milyen mértékben fakad ez az érzés az illúziók, irreális igények kiolégíthatatlanságából és mennyire a reális helyzetből /a műszaki fejletlenségéből; az erőforrások szűkösségéből; a vezetés stratégiai- taktikai céljainak hiányából, vagy azok nem ismertségéből; az ösztönzés és érdekeltség gyengeségeiből, stb./.

Bármelyikből - feltehetően mindkettőből - is táplálkozik ez az érzésük, annyi bizonyos, hogy munkahelyi közérzetük problémáira ezekben az esetekben a vezetés nem fordít elegendő emberi és szakmai figyelmet. Legalább ilyen, ha nem () nagyobb gond az is, hogy az igények és reális lehetőségek közötti eltérések kezelése nem elég tapintatos és toleráns a vezetés és az idősebb kollégák részéről.

A jelenlegi körülmények között mindenképpen fennáll az a reális veszély, hogy hivatástudatuk nem kap elegendő - sikerélmények által is biztosított - megerősítést, lendületük, odaadásuk lefokozódik, terveikről, szakmai ambícióikról hamar lemondásra kényszerülnek. Sokan úgy érzik, hogy alkotóképességük kontrolljára, kibontakozására nincs sem elég tér, sem elég igény, hajlamossá válnak a műszaki haladásunk nehézségeiből hátrányos következtetések levonására mind a politikai és szakmai vezetés hozzáértését, mind a szocializmus teljesítőképességét illetően is.

Az alapbéreket illetően csak részben igazolódik az az utóbbi időben felerősödött közfelfogás, hogy a fiatal műszaki diplomások mennyire rossz helyzetben vannak más fiatal diplomásokhoz képest. Valójában a hierarchia közepetáján állnak, az óltól nem nagy lemaradással, mint az alábbi tábla is mutatja:

<u>A végzettség típusa</u>	<u>Alapbér</u>
Mezőgazdasági	5021 Ft
Jogtudományi, igazgatási	4525 Ft
Közgazdasági, kereskedelmi	4503 Ft
Műszaki	4206 Ft
Egészségügy	4165 Ft
Oktatási, tudományos	3298 Ft 1.

Ez természetesen nem azonos a kereseti és jövedelmi viszonyokkal. Az iparban dolgozó fiatal diplomások közül a számukra fennmaradó lehetőségek arányában viszonylag sokan dolgoznak másodállásban, vagy egyéb jövedelmkiegészítő tevékenységet folytatnak / taxizás, segédmunka, vállalati gazdasági munkaközösség, családi-baráti vállalkozás, stb./.

1. A fiatal diplomások bér- és jövedelmi helyzete,
1982 A KSH Békés Megyei Igazgatóságának közlése,
1983. augusztus 4., 3. old.

Mivel az ipar területileg főleg a városokban koncentrálódik, lehetőségek híján a pályakezdők nagyon kis része kap ezolgálati lakást. Lakáshoz jutási lehetőségeiket inkább a lakásépítési vagy - vásárlási kölcsön biztosítja, viszont ezt csak bizonyos idő /3-5 év/ eltelte után kapják a munkáltatótól.

b./ A nem anyagi ágakban

A nem anyagi ágakban elhelyezkedő diplomások helyzete ellentmondásosabb és polarizáltabb.

Igen nagy a szakemberhiány /különösen a krónikus hiányszakmákban/ az egészségügy területén, pedig a telepítési kedvezményeket illetően az orvosok vannak a legkedvezőbb helyzetben. Az elmaradás mértékét az alábbi adatok mutatják:

Tízezer lakosra jutó orvosok száma, 1983

ország	30,0
Budapest	56,6
vidék	23,6
Békés megye	19,9
Pest megye	17,4 /viszont Budapest magas ellátottsága nem hagyható figyelmen kívül/
Szabolcs sz. megye	16,1 ^{1.}

^{1.} Békés megye statisztikai évkönyve, 1983

A pályakezdő orvosok alapvető munkafeltételei biztosítottak, de - a munkaterülettől függően - rendkívül eltérő színvonalon. A gyógyító intézményekben a beilleszkedés sokféle intézményes formáját alkalmazzák, de a ténylogos szűkebb munkahelyi beilleszkedés folyamatos segítése a nagyon hierarchikus szervezeti és szakmai felépítés miatt döntően a főorvosok szemléletétől, szakmai és emberi tulajdonságaitól függ.

A munkában az ügyellett, túlórával, szakvizsgálta készüléssel rendkívül leterheltek, emiatt tudományos tevékenységre csak kevés idejük jut. Emellett eltérő a szemlélet is az elméleti továbbképzést, önképzést és tudományos munkát illetően: igazán hatékony ösztönzést és támogatást inkább csak ott kapnak, ahol a vezető maga is végez ilyen irányú tevékenységet.

A nagyon alacsony kezdőfizetést mind a fiatal orvosok, mind a társadalom erősen kifogásolják. Anyagi helyzetük viszonylagosan gyorsan a közvélemény által kevésbé ismert rendkívüli mértékű túlmunka és a szavakban sem túl komolyan elítélt, de társadalmi méretekben gyakorolt paraszolvencia révén emelkedik - nagyon eltérő mértékben - az átlag fölé.

Ez utóbbi jövedelemforrás csak látszólag fakad a jó orvos-beteg kapcsolatból, valójában erkölcsi tartást romboló jelenség és számtalan etikai probléma forrása. Az alacsony orvosi fizetéseknek ez a fajta társadalmi korrekciója kellenetlen közérzettel párosul mind az adó, mind pedig a fogadó részéről. Kétségtelen, hogy a fiatal orvos az átlagos orvosi életnivóhoz felzárkózni a munkajövedelméből nem képes. A paraszolvencia tehát kényszer és lehetőség is a számára, ami kezdeti önértékelési és más értékzavarok után riasztó szakmai és emberi mechanizmusokat hozhat működésbe.

Az alapellátásban dolgozó orvosok szolgálati lakást, az intézményben elhelyezkedők közül sokan lakáskölcsönt és letelepelési segílyt kapnak. Az ideiglenes elhelyezést a kórházak orvosi és nővérzárllásai, valamint garzonlakások biztosítják.

Az oktatás területén dolgozó fiatal diplomások alkotják a fiatal értelmiség legnépesebb és egyben legkedvezőbb élethelyzetben lévő táborát. A helyzetük javítására hozott számos, elismerésre méltó központi és megyei erőfeszítés ellenére a már korábban kialakult hátrányos helyzetük lényegesen nem változott.

A pályakezdő fiatal az oktató-nevelő munka tárgyi és személyi feltételek rendszerében mindenfaj-

ta állapottal találkozók. Egyre több a korszerű, jól felszerelt iskola, de sok még a rossz állagú, tornaterem és udvar nélküli oktatási intézmény is.

Sok a demokratikusan vezetű, jó tantestületi légkört kialakító igazgató, az egyént szervezetteren segítű kollektiva, a patronálást szinte észrevétlenül végző, útkozdást egyengetű igazi kolléga, ugyanakkor van olyan iskola is, ahonnan az előbbiek kivívó hiánya miatt jelentűs nagyságrendben mennek el a fiatal diplomások a tanév végén. Van, ahol a tantestületek és az igazgatók is kész embert várnak, aki azonnal képes eligazodni az oktatű-nevelű munka bonyolult rendszerében és minden feladatot önállóan jól képes megoldani.

Az iskolák nagyságrendjéből, a munka és az irányítás jellegéből adódóan - a kivédű mechanizmusok fejlődűse ellenére is - alig van, vagy talán nincs is más olyan intézmény, ahol az igazgató egész személyisűge olyan mértékben határozná meg a munka színvonalát és a munkahelyi közérzetet, mint az iskolában. Ezért a pályakezdű szempontjából ez a kérdés megelőző a tárgyi feltűtelek színvonalát. A beilleszkedű folyamatában hasonlóan hosszú távra hatű szerepe van a szakfelűgyeletnek is, akitől a kezdűk / és nemcsak a kezdűk / elsűsorban a segítűet, a tanácsot és az objektívan toleráns minűsítűet vár-

ják, nem pedig a hibavadászó számonkérést és a megfellebbezhetetlen elmarasztalást. Az előbbiek alapján a fiatalok döntő többségének nem a követelménytámasztás ellen van kifogásuk, inkább a túlobálya-zottság és az egyoldalú kiszolgáltatottság ellen.

A fiatalok munkához való viszonya alapvetően jó, odaadással és kíváncsiságtól fűtött hivatástudattal kezdik a pedagóguspályát. Ehhez a felkészültségük tantárgyismeretben általában megfelelő, jóllehet a sokszor emlegetett nem megfelelő meritési bázis és kontra szelekció is érezteti hatását. Egyéb vonatkozásokban - különösen didaktikai és tantárgymetodikai, valamint általános közgazdasági ismeretekben - kevésbé felkészültek. Többnyire kevés ismeretük van olyan kérdésekben, mint pl. a differenciált foglalkozás, a tehetség gondozás, a fizikai szülők gyermekeivel való foglalkozás. Kevés tudnak az új dokumentumok, a tantervi reform lényegéről, céljairól, és alig ismerik az iskolai adminisztráció napi teendőit.

Szervezett önképzésük és továbbképzésük lényegében ugyanúgy megoldatlan, mint az idősebb pályatársaké.

A pedagógusok bérhelyzete az 1980-as évek elejére öt év alatt majdnem 50 %-kal javult az évi bér-

fejlesztésekkel együtt, közte 200 Ft-tal emelték a pályakezdők kezdőfizetését is. Ez az arányaiban jelentősenek tűnő javulás azonban éppen a pályakezdőket érintette a legkevésbé, annyira alacsonyok maradtak az alsó bérhatárok:

Alsó bérhatárok 1981-ben

Óvónő	2200 Ft
Tanító	2400 Ft
Ált. isk. tanár	2500 Ft
Középsk. tanár	2600 Ft

Ez sem az első három évben, sem az utána következő öt évben nememelkedik jelentősen: bérbeállítási szintjük 16-40 %- közé esik.

A Pedagógusok Szakszervezete Békés Megyei N. Bizottsága 1981-ben végzett, az egész megyére kiterjedő felmérése szerint a pályakezdő pedagógusok bérhelyzete / alapbér a pótlékkal együtt/ a következő képet mutatta:

Középsiskolai tanár	0-3 évig	3050 Ft
	3-8 évig	3667 Ft
Általános iskolai tanár	0-3 évig	2914 Ft
	3-8 évig	3376 Ft
Általános iskolai tanító	0-3 évig	2720 Ft
	3-8 évig	3128 Ft
Óvónő	0-3 évig	2376 Ft
	3-8 évig	2729 Ft

Sajnálatos és érthetetlen, hogy a pedagógusok bérezési rendszerében a tanácsai bérgazdálkodás túlzott óvatossága, előforduló hozzá nem értése miatt még a rendelkezésre álló anyagi lehetőségeket sem mindig használják ki, legelább az alsó bérhatárok emelésére. Ezt bizonyítja az évrő-évre megismétlődő többmillió Ft-os bérmaradvány. /Országos szinten 1981-ben 217 millió Ft! A megyében lényegesen kisebb arányú, 5,5 millió Ft./

Jövedelmi viszonyaik valamelyest jobbak, hiszen a pedagógushiány miatt gyakori a túlórázás, de ez iskolánként változik, s nem biztos jövedelemforrás. Szívesen vállalnak másodállást és bármilyen jövedelenkiegészítő tevékenységet, erre sorban a férfiaknak van korlátozott lehetőségük. Falun az illetményföld, a területi pótlék és esetenként a letelepítési segély jelent némi segítséget.

A különböző foglalkozási csoportok közül a legkevésbé a fiatal pedagógusok képesek önálló erőből megoldani lakásproblémáikat. A falun élők relative könnyebb helyzetben vannak, ha nem is mindenütt, de a házaspárok többnyire kapnak szolgálati lakást. A megnövekedett pedagóguslétszám miatt erre nem mindenütt van lehetőség. A szolgálati lakások közül sok igen rossz állapotban van, a jobbakat "természetesen" általában nem pedagógusok kapják. Vidéken a

pedagógus kölcsönrel támogatott lakásépítés népszerű és a letelepédést jól segítő megoldás volt. A városok közül kimelendő Békésceaba és Orosháza városi tanácsának törekvése, ahol átmeneti megoldásként garzonlakást, vagy szolgálati férőhelyet biztosítanak a pályakezdők egy részének. Sokan laknak a szülőkkel együtt is, ami ha végleges megoldásnak nem is, átmenetinek jobb. Az albérletben lakók száma körülbelül 200 fő. Teljesen megoldatlan és kilátástalan az egyedül élő pedagógus nők lakáshelyzete.

A fiatal pedagógusok úgy érzik - és ezt sokszor keményen meg is fogalmazzák - , hogy élethelyzetük, társadalmi megbecsülésük nagyon elmarad hivatásuk - sokszor közhely számba menően deklarált - társadalmi fontosságától. Méltánytalanul alábecsültnek érzik munkájukat és személyüket is a szülők, a társadalom és néhány helyen a település vezetői által is. A sajnálkozás tovább csorbitja önbecsülésüket.

Többségük napi megélhetési nehézségeik, megtámasztott szorongástudatuk mellett is heroikus erőfeszítéssel igyekszik eleget tenni hivatásuk követelményeinek, de van köztük a munkájában türelmetlen, vagy elfáradt, reményvesztett, tulajdonképpen - jórészt önhibáján kívül - nevelésre alkalmatlanná vált, elszürkült hivatalnok is. A nagyon nehéz

helyzetben lévők közül sokan hivatásukban becsapottnak, pályatévésztottnak érzik magukat, és csak kényszerből, a munka öröme nélkül maradnak a pályán.

A megye fejlődésében nem játszik meghatározó szerepet a főiskolákon és a kutatóintézetekben folyó tudományos tevékenység, de a tervezéshez és a gazdasági tevékenységhez kapcsolódó hatása növekszik. A regionális kutatások mellett országos, sőt nemzetközi jelentőségű kutatási programoknak is részei.

A kutatók között a fiatal diplomások aránya az átlagosnál jóval nagyobb /67 %/. Ez a csoport új színteret jelent a megye társadalmában. Helyzetüket döntően a vidéki jelleg határozza meg, ami munkakörülményeikre és szociális helyzetükre egyaránt rányomja bélyegét.

A kutatói munka végzéséhez a műszerezettség megfelelő, de több egyéb vonatkozásban a munkafeltételek hiányosak. Nyomasztó, hogy helyiségek hiánya miatt 3-5 fő dolgozik egy helyen, valamint az is, hogy lassú, vagy a keretek szűkösége miatt elmarad a mindennapi használati tárgyak és kutatási segédeszközök beszerzése, karbantartása. A sajátkezü barkácsolás és a kutatási segédberendezések hiányának pótlása sok időt és energiát von el a tényleges feladat-

végzéstől. Túlnyomó többségük úgy véli, hogy munkaidejük jelentős részét nem a hivatásukhoz tartozó tevékenységek foglalják le.

Napi 2-5 órát fordítanak a szakmai képzettség gyarapítására. Hiányolják a szakmai fejlődés olyan fontos bázisát, mint a szükséges szakirodalom teljesebb köre és a szakmai információk rendezvényeken való részvétel nagyobb lehetősége. Egyöntetűen hátrányosnak ítélik, hogy az idősebb kutatóktól nem mindig kapnak elegendő segítséget a pályán való induláshoz, azok közt alig akad iskolateremtő, kutatókat nevelő egyéniség. A főiskolákon az oktató-nevelő munka, a társadalmi lozterheltség és a szakmától eltérő területeken történő jövodelen-szerzés kényezere miatt nagyon nehéznek tartják a folyamatos kutatómunkában való részvételt.

Beilleszkedésük sikeres, de nem problémamentes. Eltérő mértékben előfordulnak szubjektív töltésű vezetési, munkaszervezési gondok az egyetemes követelménytámasztásban és a követelmény érvényesítésében, amelyek terhelik a munkahelyi légkört, a jó közérzet kialakulását. Általános érvényűnek tartják, hogy a vezetés csak lassan veszi észre beérésüket és csak hosszabb idő /10-15 év/ után kezeli őket teljes értékű félként. Ez többek között a döntéshozatal folyamatába történő bevonásukban is meg-

mutatkozik. A társadalmi megbecsülés mellett nagyobb munkahelyi megbecsülésre is igényt tartanak, beleértve az erkölcsi elismerést is, amiben sok a mechanikus elem, sorban megy, ritka, nem jelent különösebb húzóerőt a munkában.

Bérezésük alig haladja meg az oktatásban dolgozó pedagógusok átlagát. Valamennyi intézményben jelentős a kezdő kutatók fizetésének /2800-3100 Ft/ elmaradása a központi kutatóhelyeken dolgozók kezdő bérértől /4100-4500 Ft/. A fiatal diplomások ritkán jutnak szakmájukban jövedelmező mellékkereseti lehetőségekhez, ilyen jellegű megbízatásaik alkalmiak. Így a családalapítással bekövetkező változások miatt arra kényszerülnek, hogy szakmai fejlődésüket átmenetileg háttérbe szorító, szakmán kívüleső jövedelemforrásokat is kereszenek.

Az intézmények létrejöttének és fejlesztésének sajátosságai nagymértékben meghatározták a fiatal diplomások lakáshoz jutását. Azok az intézmények, amelyek kialakítására, fejlesztésére a 70-es évek elején került sor, különféle módon lényegében megoldották a fiatal diplomások lakáse problémáit. Szarvason nagy részük az intézetek szolgálati lakásaiban, vagy az intézet részére biztosított tanácsi lakásokban él. Békéscsabán OTP-lakásokat biztosítottak, amelyeket kivétel nélkül szülői - nagyszü-

lői támogatással vettek használatba.

Nehézebb helyzetbe kerültek a 70-es évek végén az ország más területeiről nagyobb számban ide kerülő fiatal diplomások. Pl. a látogatásában is nagyot fejlődött Halternyóeztési Kutató Intézet ugyanis csak átmeneti szállást tudott biztosítani számunkra. Külön gondot jelent és alapvetően megoldatlannak tekinthető az egyedülálló fiatalok lakáshoz jutása.

Perifériális helyzetükből és a szubjektív munkahelyi okokból származó nehézségeik dacára a kutatói pályát szeretik, hivatásuknak tekintik, egészséges szakmai ambíciókat táplálnak magukban és egyre sokoldalúbban kapcsolódnak a megye gazdasági, társadalmi folyamataiba.

2. A fiatal diplomások élethelyzetének főbb általános vonásai

a./ A munkába illeszkedés, a kongruencia mértéke

A pályakezdő fiatal diplomások munkába állása segítségére hatékony törekvések és módszerek sokféle formája alakult ki, a velük való foglalkozás egyre magasabb színvonalú. A megye politikai, gazdasági és társadalmi szerveinek és a munkahelyek

kapcsolata a végzős hallgatókkal már sokszor a pályázatok meghirdetése előtt kiépül, kölcsönösen megismerik egymás lehetőségeit és elvárásait, gyakran magát a leendő munkahelyet is.

Igy a munkába állás körülményei többnyire szervezettek, tervszerűen ütemezettek. A már vázolt számos gond mellett is a munka természetes eredménye, hogy lényegesen csökkent a fluktuáció, valamint a foglalkozás és a képzettség közti nem megfelelő aránya. A pályakezdők országos inkongruencia mértéke 20 % míg a megyéé úgy 16,4 %, hogy az az összes aktív diplomásra vonatkozik, holott a fiatal diplomások esetében a kongruencia mértéke számottevően jobb, mint az idősebbeknél.

A fiatal diplomások leginkább úgy kerülnek az adott munkakörbe, hogy az szakmailag megfelelő képzettségüknek, bár eléggé általános, hogy a képzés során kapott ismeretanyagának csak kis részét kell mobilizálniuk feladataik ellátásához.

A munkába lépéskor többnyire ismerik a végleges alkalmaztatási kört. Jól bevált gyakorlat, hogy a műszaki, agrár és közgazdasági pályára kerülők többességükben csak meghatározott "tanulóidő", a munkakör egész kapcsolódási rendszerének megismerése után, legtöbbször egy félév elteltével kapják meg jelzett feladatkörüket. Ez még kiegészül azzal, hogy kapnak egy szakmai patronálót, aki segíti a konkrét fela-

datukra való üzemi felkészülést.

Ettől eltérően sajnos előfordul több helyen az a gyakorlat is, hogy a kezdő szakemberek a gazdasági egységeknél is egyből mélyvizbe kerülnek, ami nemegyszer okoz konfliktusokat mind a beilleszkedés, mind a távlatokban végzett munka szempontjából. Emiatt nemegyszer megtörik a pályán való mozgás, a feladatok ellátásának és az egyéni elképzeléseknek az összhangja.

A munkafeltételek mint általában az értelmiség, a fiatal diplomások számára is nagyon változóak, a legmodernebb felszerelések mellett megtalálhatók az elavult, korszerűtlen, a tanult ismeretek szintjétől lényegesen elmaradó feltételek is. Ezt, mint a feladatok ellátásának színvonalát befolyásoló tényezőt, különösen a kezdők érzékelik, azután fokozatosan alkalmazkodnak a meglévő színvonalhoz, nemegyszer tudomásul veszik azt, s ez nem kedvező.

A fiatal diplomások közül sokan teszik szavá, hogy különösen a gazdasági szférában, a technikai képzés megszűnése óta nem a megszerzett képzettségük szintjének megfelelő alkalmaztatásra kerülnek, hogy munkájuk nem igényli az előzetes képesítést, így fokozatos szakmai elszürkülés vár rájuk.

Mások, elsősorban a fogadó egységek vezetői, azt kifogásolják, hogy nem elégséges a fiatal diplomások gyakorlatra való felkészültsége, különösen

az egyetemi végzettségűeké, akik a magasabb elméleti és alacsonyabb gyakorlati képzettség alapján sokszor nehezebben találják meg tényleges helyüket mind a termelés folyamatában, mind pedig a kollektívában. Sok üzem azért jelenleg előnyben részesíti a főiskolai szintű szakembereket, bár elismerik, hogy a jövőben egyre nagyobb szükség lenne elméleti orientált munkájukra, a feladatok perspektívikus meghatározására.

A munka feltételi, tárgyi, technikai színvonala meghatározza az adott intézményben való maradási, illetve a munkahelyváltozások irányát is. A szakmailag igényesebb területeken még alacsonyabb bér mellett is szívesebben maradnak. Az erős fluktuáció nem jellemző a fiatalokra. A munkaelosztásban gyakran előfordul, hogy az idősebb szakemberek nemcsak betöltik a szakmailag is igényesebb feladatköröket, hanem mesterségesen elzárják az ottani munkalehetőségeit a fiatalabbak előtt, így törekedve megőrizni szakmai előnyüket.

A humán értelmiség körében is alapvetően biztosított a szakmai végzettség szerinti munkakör és munka, az utóbbi esetében kivéve néhány szakmát /orvosok, kutatók/, ahol a kapott konkrét feladatok, megbízatások nem mindig a szakmai felkészültség, hanem a szervezetben elfoglalt hely, a rang-

létra fokai szerint körülnek elosztásra, aminek nemcsak eltérő szakmai, erkölcsi, hanem anyagi megbecsülése is különböző képpen alakul, az eltérések néha igen jelentősek. E területen érezhető a szakmai féltékenység, a pozíció igazolására való törekvés miatt az információk, felhalmozott tapasztalatok visszatartása.

A fiatal diplomások munkájukat eredményesen látják el, kezdeményeznek, többségük perspektivikusan gondolkodva keresi a feladatok jobb megoldási lehetőségeit, szakmai ismereteinek hasznosítását.

Az ismeretek hasznosulásának fokát a legkedvezőbbben az egészségügyben, az oktatásban és a tudományos kutatásban dolgozók ítélik meg. A fiatal diplomás nők közel kétharmada véli úgy, hogy szakmai ismereteit hasznosítani tudja munkakörében, a férfiaknál az a véleményen lévők hányada kisebb. Az eltérésre nagy valószínűséggel az ad magyarázatot, hogy a végzettség típusa szerinti összetétel nemenként eltérő, a nők között a pedagógiai végzettségűek jóval nagyobb részarányt képviselnek, így véleményük pozitív irányban befolyásolja az átlagképet.

Az ismeretek hasznosításáról adott vélemények
megoszlása, %, 1982

	Férfi	Nő	Összesen
Munkakörében szakmai ismereteit			
hasznosítják	46	65	56
részen hasznosítják	43	29	36
nem hasznosítják, de idővel ez a			
helyzet kedvezően változhat	7	2	4
nem hasznosítják és nincs re-			
mény a változásra	4	4	4
Összesen:	100	100	100 ^{1.}

Mivel nagyon fontos szerepet tölt be a társadalom fejlődésében a vezető, irányító munka színvonala, jelentős kérdés az is, hogyan alakulna fiatalok részvétele a vezetésben, hiszen - az idősebb vezetők hozzáértésének lebecsülése nélkül - joggal elvárható tőlük a ma szükséges vezetői követelményeknek való megfelelés.

A helyzet alapján véve jó.

A felsőfokú végzettségű vezetők egyharmada 39 évesnél fiatalabb, de a 20-29 évesek aránya is 18 % körül van.

1. A fiatal diplomások bér- és jövedelmi helyzete, 1982

A KSH Békés Megyei Igazgatóságának közlése, 1983.

augusztus 4., 7. old.

Ezzel együtt is a nemzedékváltás folyamata lassú, egyes területeken tapasztalhatók az előregedés jelei.

Az egyértelmű és határozott felső szintű politikai akarat ellenére is előfordul bátortalanság, erőtlenség a megértett vezetőcsorék végrehajtásában. Az /ál/humánus és egyéb szempontok miatti csorék elmaradása nemcsak az irányított terület teljesítményére hat kedvezőtlenül, hanem a vezetésre érett fiatalok értékrendjében és morális magatartásában is zavarokat okoz.

Közéleti tevékenységük rétegenként és településenként igen eltérő sajátosságú. A társadalmi, politikai elvárások is nagyon különböznek az irányukban, a pedagógusoktól például kifejezetten elvárják a közéleti szereplést, különösen falun, míg másokkal szemben már kevésbé támaszt ilyen követelményt mind a vezetés, mind a közvélemény.

Kevés a tapasztalatuk, gyakorlatuk és a késztetésük sem egyforma. Messze nem egyenlő a "közteherviselésük". Vannak túlterhelt ügyeltes közmunkások, az is előfordul, hogy ez a munka rovására megy, de nem kevés a visszahúzóódó sem. Az életkor előrehaladtával kapcsolataik bizonyos mértékű beszűkülése következik be a szűkebben vett rokon-, családi kapcsolatok irányában. Az időhiány is szerepet játszik ebben, de a hivatkozás nem teljes értékű magyarázat.

A folyamatos elfoglaltságot jelentő közéleti szereplést kevésbé szívesen vállalják, mint a célirányos

esetenkénti rendezvényeket. Azokat a fórumokat részesítik előnyben, ahol ténylegesen hasznosítani tudják felkészültségüket, vagy gyarapíthatják ismereteiket. Nagyon negatív véleményük van a formális tevékenységekről, tényleges és reális eslekvési feltételeket igényelnek, azok megteremtésén fáradoznak. Közéleti szereplésük jelentős színtere a tömegszervezetek és a szakmai szervezetek.

A TIT tagságnak több mint egyharmada /33,4 %/ fiatal, szívesen és rendezetesen vállalják az ismeretterjesztést. Ebben a munkában a nem humán fiatal diplomások kisebb arányban vesz részt, ők viszont a szakmai szervezeteikben fejtenek ki aktívabb tevékenységet.

A különböző szakmák képviselői között kevés, véletlen- és alkalomszerű kapcsolatok alakulnak ki. Bár a TIT-ben országosan is elismert értelmiségi klubok működnek, ezeken kívül nincsenek olyan értelmiségi találkozóhelyek, amelyek enyhítenék az egyes értelmiségi csoportok /főleg orvosok és kutatók/ akaratlanul is kialakuló hasztszerű befelé fordulását, ami őket is nyomasztja.

Már mai viszonyaink között is, és ez csak fokozódik, a diploma, a megszerzett tudás csak kiindulópontot biztosít a fiatalok számára is, a tudásanyag hamarabb elévül, mint régebben. Ez a szigorú tény, jóllehet köztudott, mégis erősen tartja magát a befejezett tudás illúziója. Igaz, a vállalatok és intézmé-

nyek többsége mind tervezetűbben biztosítja szakemberei szakmai fejlődését a továbbképzés különböző csatornáin. Mégis, az önképzésnek és a továbbképzésnek nem általános az őt megillető rangja. Ez föllelhető a fiatal diplomások gondolkodásmódjában ugyanúgy, mint az üzemi szemléletben, különösen a gyengébb teljesítőképességűeknél. Vagyis az ismeretek karbantartására, megújítására sok esetben nincs meg a belső szükséglet és a kívülről ható ösztönzés. Mindenütt vannak önképzési és továbbképzési tervek, intézményes továbbképzések is, de valójában a részvételt illetően gyakorlati érdektelenség mutatkozik. Ennek okát nem lehet csak a továbbképzések színvonalbeli különbözőségeivel, vagy túlzottan speciális, illetve általános jellegével elfogadhatóan magyarázni. A fő okokat az érdekelteégi viszonyokban, a teljesítménykényszer hiányosságaiban lehetne megtalálni.

A munkahelyi feladatkör az értelmiségi pályák bármelyikén a tanulmányok során felhalmozódott ismereteknek csak egy részét aktivizálja. Így egy bizonyos területen az elméleti ismeretek a gyakorlat kontrollja és jó esetben új felvetései kapcsán tovább mélyülnek. Ugyanakkor a már meglévő ismeretek nem használt köre fokozatosan elhalványul és lassan az alkalmazhatóság szintje alá kerül. Ez az óhatatlanul bekövetkező szakmai beszűkülés hozzájárul a meghaladni kívánt állapotok konzerválódásához, és bármilyen területről legyen

is ezó, a fejlődés gátjává válik.

Hasonló a helyzet a tudományos érdeklődéssel is, csak kisebb arányokban. A fiatalok egy bizonyos hányadában kezdetben erős az érdeklődés, megvan a szándék a tudományos munkára. Ez a kezdeti lelkesedés, sajnos hamar lolohad. Ebben van szerepük a munkahelyi feltételeknek is, de inkább az a meghatározó, hogy a pályakezdés, az önálló életfeltételek, a családalapítás terhei kötik le a figyelmüket, idejüket és energiájukat. Egy részük a helyzetük konszolidálódása, úgy tiz-tizonöt év eltelte után veszi elő ismét dédelgotott ifjúkori szakmai álmaít és próbálkozik a szerzett tapasztalatok tudományos feldolgozásával.

b./ Jövedelmi és lakáshelyzetük

Az utóbbi időben felélénkült a társadalon figyelem az értelmiség egésze, bizonyos foglalkozási csoportjai /műszakiak, pedagógusok/ és a fiatalabb korcsoportok szociális helyzete iránt. Ez a megélénkült figyelem sokféle megítélésben jut kifejezésre, ami nemritkán feleszines, törz általánosításokat is tartalmaz anyagi helyzetüket illetően.

Az értelmiség egészét tekintve téves az a vélekedés, hogy szociális helyzete rosszabb másokénál. Az életkörülmények valamennyi lényeges mutatóját tekintve a helyzete kedvezőbb, mint bármely rétegé, osztályé.

Ugyanígy nem igazolható az az elterjedt nézet, sem, hogy a fiatal diplomások kereseti-jövedelmi viszonyai, lakáshelyzete rosszabbak lennének a más társadalmi csoportba tartozó fiatalokénál.

Az a legfrissebben elterjedt vélemény sem állja meg a helyét, mely szerint a műszaki fiatalok keresete nagyon lemaradt más fiatal diplomásokéhoz képest.

A tévedések alapvető forrása az, hogy a rosszabbodást mutató tendenciákat azonosítják a tényleges helyzettel, másképp a pályakezdés alacsony szintjét az egész foglalkozási csoportra, illetve az egész fiatal korcsoportra vonatkoztatják. A helyzet nem igazolja a jelzett vélekedéseket, viszont a tendenciák valóban azok bekövetkezésének irányába mutatnak. Számos kedvezőtlen tendencia bontakozott ki és erősödött föl a fiatal diplomások hátrányára. Az értelmiségi összképen belül az utóbbi évtizedben a fiatal diplomások kereseti és jövedelmi helyzete abszolút és relatív értelemben egyaránt romlott. A relatív rosszabbodás érvényes az értelmiségi összképen belüli helyzetre és a más fiatal keresők viszonylatában is.

A fiatal diplomások esetében a keresetek és jövedelmek növekedése jelentősen elmaradt az idősebb korosztályétól, az elosztási viszonyok mechanizmusa kibillentette az időse-fiatal korosztály között kialakult arányokat, s mindez egy társadalmi méreteken

is stagnáló- romló életszínvonal mellett történt, ami egyértelműen abszolút rosszabbodást is jelent a fiatal diplomások számára. A keresetformáló tényezők közül el-túlzott szerepet kapott az életkor, a munkában eltöltött idő. Ennek a tényezőnek a korosztályok közötti túlzott differenciáló hatása igen sok, később még tárgyalt hátrányos következménnyel jár.

Ez a fiatalok-idősebbek közötti átlagkereseti különbség nagyobb az értelmiségen belül, mint bármely társadalmi csoportban. A fizikai dolgozók esetében például nincs ilyen jelentős mérvű korcsoport szerinti eltérések. Nem erőltetett feltételezés, szerintünk, hogy a nemzedéki különbségek ilyen mértéke generációs feszültségek kialakulásának potenciális forrása is lehet.

Amíg az idősebbekhez képest nőttek a differenciák, addig más társadalmi csoportokhoz viszonyítva nivellálódás, sőt a szakmunkások kezdőbéréhez képest további lemaradás alakult ki. 1972-ben a szakmunkások keresetének 96 %-át kapták, 1982-ben már csak 80 % -85 %-át. Igaz, hogy a fiatal diplomások átlagbére, átlagkeresete az életkor előrehaladtával dinamikusabban növekszik, mint más fiatal keresők csoportjához, de így is csak 35-40 éves korukra érik el a velük azonos korú szakmunkásokét.

Az összképi átlagot tovább differenciálja, hogy a korcsoport kereseti viszonyainak heterogenitásán belül jelentős szóródások vannak, nagy szélsőségek is tapasztalhatók.

talhatók. Az anyagi ágakban dolgozó diplomások átlagkeresete gyorsabban emelkedik és lényegesen /akár 60 %-kal is/ meghaladja az azonos korosztályú humán foglalkozásúakét, különösen a pedagógusokét. Az indokolatlanul nagy különbséget nem igazolja nagyobb /egyéb-ként sem összehérhető/ teljesítménykülönbség. Az időről-időre lezajló fizetésemelés a hátrányos arányokon alapvetően nem sokat változtatott, továbbra is fennmaradt az előérő jellegű tevékenység értékelésében az elfogadhatatlanul nagy különbség.

1982-ben a fiatal diplomások alaphérónak, kereseténak és jövedelmének szórása 910, 1300, illetve 1470 Ft volt. Az alaphérek átlagosan 23, a keresetek 29, a jövedelmek pedig 31 %-kal tértek el az átlagostól. Mivel itt csak az átlagtól való eltérésekről van szó, nyilvánvaló, hogy a kereseti rangsor elején és végén állók között még nagyobb arányúak a különbségek.^{1.}

Könnyű kiszámítani, hogy a kereseti rangsor alján lévő, de még az átlagkeresetű fiatal diplomás is milyen mértékben képes létfontosságú szükségletei minimális kielégítése esetén is pl. lakásra, vagy ha van, tartós fogyasztási cikkekre gyűjteni.

1. A fiatal diplomások bér- és jövedelmi helyzete, 1982
A KSH Békés Megyei Igazgatóságának közlése, 1983.,
3. old.

Mértéktartó számítások szerint - 1981. évi áron - legalább az alábbi kiadásokat kell fedeznie keresetéből:

Élelen	1200-1400 Ft
Élvezeti cikkek	140 Ft
Ruházkodás	400- 500 Ft
Kultúrálódás, utazás, társas kapcsolatok	260 Ft
Egészségügyi, testápolás	130- 180 Ft
Egyéb	<u>260 Ft</u>
Összesen:	2740 Ft l.

Ebben nincs benne az albérlet, lakáserősei, stb..
Egy átlagos keresetű fiatal diplomásnak egy-párezáz forintja ha marad. Ezért is csökken a lakásra várók megtakarítási hajlandósága.

A különböző településtípusokon élő és dolgozó fiatal diplomások kereseti helyzetében nincsenek jelentős különbségek. A falusiak és kisebb városban lakók helyzete némileg - nem jelentős mértékben - kedvezőbb.

1. Országos adat. Az ifjúság életkörülményei

Ifjúságstatisztikai közlemények

KSH, Budapest 1984., 124.old.

Ez abból is adódik, hogy számukra viszonylag kedvezőbbek a lehetőségek kiegészítő jövedelem szerzésére.

A fiatal diplomások kereseti viszonyainak alakulása alapján érthető, hogy - amint az az egész magyar társadalomra jellemző - életmódjukban is jelentkezik az a törekvés, hogy kedvezőtlenül alakuló anyagi helyzetüket többletmunkaidő ráfordítással is javítsák. Erről pontosabb képet formálni megfelelő adatok hiányában nehéz, hiszen sok nem nyilvántartott tevékenység is ebbe a körbe tartozik. A tendencia növekvő, annak ellenére, hogy az idősebbek mellett a fiatalok e téren is kevesebb lehetőséghez jutnak.

Másodállással rendelkezik 7 %-uk, egyéb jövedelemkiegészítő tevékenységet folytat 21 %-uk. Az egészségügyi és oktatási területen dolgozók jóval nagyobb arányban vállalnak másodállást, mint más foglalkozásúak. A legkevesebbet a korlátozott lehetőségek miatt a mezőgazdaságiak. Az egyéb jövedelemkiegészítő tevékenységekben is a pedagógusok és a műszaki, gazdasági foglalkozásúak állnak az élen. Az egyéb tevékenységek jellemző hányada a mezőgazdaságban végzett fizikai tevékenység, ami a hagyományos mezőgazdasági környezetből adódik.

A jövedelmi helyzet szintje mellett és azzal összefüggésben a fiatal diplomások legnagyobb gondja a lakás megszerzése és fenntartása. A lakásszerzés körülményei az értelmiséggé válás egész folyamatát, egész életútjukat, életstratégiájukat rendkívül jelentős mértékben befolyásolja.

A gyors ütemű lakásár-növekedést kompenzálni törekvő társadalompolitikai gondoskodás ellenére is a lakáshoz jutás lehetőségei romlanak. Annak ellenére, hogy a megyében óriási erkölcsi és anyagi erőfeszítések történtek a lakáscsökkentés, mint letelepítő tényező javítására.

A fiatal diplomások lakáshelyzete néhány alföldi megyében

megnevezés	Békés	Bács-Kiskun	Csongrád	Hajdú-Bihar	Szolnok	Össz. ösz.
		megye, %				%
Jelenlegi lakásában						
tulajdonosi	24	35	30	22	29	25
főbérleti	9	8	8	8	13	11
szolgálati	21	9	6	14	13	8
családtagi	36	29	39	39	35	41
albérleti	6	9	13	12	7	9
egyéb	4	10	4	5	3	6
Összesen:	100	100	100	100	100	100

1. A fiatal diplomások bér- és jövedelmi helyzete, 1982
A KSH Békés Megyei Igazgatóságának közlése, 1983.,
7. old.

Látható, hogy a fiatal diplomások 54 %-a /országosan 44 %-a/ él önálló lakásban, főleg annak köszönhetően, hogy a szolgálati lakások biztosítása majdnem háromszorosán meghaladja az országos eredményt. De az is látezik, hogy csak 24 %-uk tulajdonos és 46 %-nak nincs önálló lakása.

A helyzet annak ellenére is kedvezőtlen, hogy a fiatal diplomások az országosanál nagyobb arányban élnek elfogadható lakáskörülmények között, hogy lakáshoz jutási lehetőségük és lakásellátottságuk jobb a más társadalmi csoportba tartozó azonos korosztálynál.

A fiatal diplomások lakáskörülményei differenciáltabbak, mint más rétegeké. A lakáshoz jutás feltételei az anyagi ágakban jobbak. A jobban működő vállalatok és gazdaságok tervezésükön segítik a letelepédést, s maguk a fiatalok is hamarabb tudnak rá legalábbabb) részben anyagi lehetőséget teremteni. A gyengébben gazdálkodó egységekben a támogatásra fordítható anyagi erő kevesebb, így éppen ott ahol a legnagyobb szűkeég lenne rá, válik krónikusá a szakemberhiány.

A humán értelmiség egy részének súlyos gondjai vannak, akik nem kapnak szülői támogatást, a családalapítás, a gyermekek vállalása egy részük esetében anyagiilag megalapozatlan.

c./ Szociális körülményeik társadalmi hatásai

Az, hogy a fiatal diplomások egy adott - jövedelmi és családalapítási szempontból kritikus - életszakaszukban igen kedvezőtlen szociális helyzetben vannak, számos hátrányos következménnyel és torzulással jár mind a saját, mind a társadalom szempontjából.

Az egyik ilyen torzulás a főmunkaidő és az abban előírt keresetek devalvációja. Ennek oka az, hogy a kereset főleg az életkortól függ, tehát nem eléggé teljesítményorientált. A fiatal diplomás nem eléggé érdekelt a vállalati, intézményi teljesítmények javításában, így nem hasznosul a kellő és lehetséges mértékben funkcionális felkészültségre, munkavégző képességre. Ez egyben a magas fokú szakképzettség leértékelését is jelenti, továbbá a szakismeretek bővítésében való érdektelenséget is. A képességeken alapuló egyéni ambíciók elhalnak, az egészséges szakmai versengés nem tud kibontakozni. Ez az állapot a jobb képességeket és a cöltsűdoteabb szakmai törekvéseket lehűzza az átlag irányába, vagy torz megítélés alá helyezi és ezáltal kollegiális kapcsolatokat tesz tönkre.

Ugyanennek a veszélyes folyamatnak a következménye az is, hogy figyelmük a kiegészítő jövedelonszerzés keresése felé fordul, ami önmagában sem is lenne baj, ha ténylegesen a látszó szellemi onergiák felszabadítását jelentené a saját és a társadalom javára.

De a mellék munkák, a második gazdaságban megszerzhető esetenként magasabb keresetek leértékelik a főmunkaidőben elérhető béreket, fűkezik azok ösztönző oróját, és nemritkán ellenérdekeltséget, teljesítmény -visszatartást váltanak ki a főmunkahelyen. Az is egyre inkább tapasztalható, hogy a kiegészítő jövedelemszerzés elszakad a szakmától, különösen ott, ahol szűkösebbek a lehetőségek. Így a kvalifikált munkával hasznosítható idejük jelentős részét nem a hivatáshoz tartozó tevékenységek foglalják el. Vagyis nemcsak a főmunkaidő és annak anyagi ellentételezése értékelődik le, hanem a magas szintű szaktudásé is.

A kvalifikált munkaerő devalválódása abban is megmutatkozik, hogy túlságosan eltávolodik egymástól a vezetői pozíció és a szakmájában kiváló fiatal diplomás értékrondje. Az előrelépés, a siker és a magasabb fizetés elérése túlzottan kötődik a vezetői pozíció megszerzéséhez. A vezetővé válás a csúcsot jelenti, tehát vágyott beosztás. Az anyagi és erkölcsi ösztönzők inkább ennek elérésére inspirálnak, mintsem az egyéni teljesítmények növelésére, a szakma mély és átfogó művelésére. A vezetővé válás szokásos menetrendje szerint, ha jól dolgozik, - kiemelik. Holott előfordul, hogy más irányú ösztönzők esetén ő is és a pozíció is jobban járna, ha a szakmájában hasznosítaná szellemi kapacitását.

A fiatal diplomások az élethelyzetük alakulása szempontjából meglehetősen differenciálódhatnak. Az a tény, hogy a létrejövő különbségek döntően nem a teljesítmények különbözőségeiből adódnak, nyilvánvalóan más - a teljesítményhez mérten csak másodlagos értékfontosságú - tényezőket helyez előtérbe és erősít fel társadalmi feszültségeket, ellentmondásokat kiváltó mértékben.

Ezek a tényezők a lakás, illetve annak megszerzési módja körül csoportosulnak. Lakáshoz juthat a fiatal diplomás tulajdonosi, főbérlői és szolgálati jogcimen. Átmenetileg félig megoldottnak tekinthető a családtagi minőségben lakók helyzete. De csak félig, s így a fiatalok több mint egyharmadának nincs önálló lakása.

A lakáshoz jutás esélye általában a pályakezdés és családalapítás első éveiben oldódik. Akinak ezekben az években nem sikerül megoldani lakáshelyzetét, annak csökken az esélye helyzetének megváltoztatására, és valószínűleg csak hosszabb idő eltelte után nyílik rá lehetősége, hogy önálló lakáshoz jusson. Kedvezőtlen helyzete tehát tartóssá válik, hiszen saját erőből képtelen vásárolni, vagy építeni, az intézményes lakásbiztosítás pedig korlátozott, viszonylag nagy száma ellenére is.

Az intézményes megoldásokban /tanácsi kiutalás, szolgálati lakás/ a szociális szempont csorbát szenved,

ugyanis kényeztetően alárendelődik a szakemberhiány mértékének, vagyis nem a rászorultság a döntő, hanem a szakemberszükséglet kielégítésére törekvés. Ezt nem is lehet egyértelműen elvetni. Így viszont bizonyos telítettebb pályákon dolgozó fiatal diplomások előre hátrányosabb helyzetbe kerülnek. Az igazság kedvéért meg kell jegyeznünk, hogy egyébként az intézményes megoldásokat illetően előnyt élveznek a fizikai foglalkozású fiatalokkal szemben.

Nagyon nagy a differenciáló hatása a szülők anyagi háttérének és áldozatvállalási készségének. / Ez egyébként a létfeltételek általános nehezédeése folytán korlátozódik. / A fiatalok jó egyharmada kap készpénzt, ingatlan vagy tartós fogyasztási cikk formájában jelentős mértékében nagyon eltérő szülői támogatást, ami ezután az egyéb életvitelre meghatározó befolyással van. Így a lakáshoz jutás körülményei jelentős csoportképző tényezővé léptek elő, mint a társadalmi egyenlőtlenségek továbbörökítésének, illetve felhalmozódásának fontos csatornája.

Akik szülői segítségben, illetve intézményes megoldásokban nem részesednek, vagy nem, vagy csak többnyire igen hosszú idő után és egész életüket korlátozó, deformáló erőfeszítések árán képesek önálló erőből otthont teremteni. A tényleges funkció, a szakmai előmenetel rováására törekednek egzisztenciájuk kialakítására. Közismert például, hogy aki lakást épít, két-három évig alig

használható konstruktívan a munkában, mechanikusan úgy-ahogy látja ol munkakörét.

Igen hátrányos a családalapítás, gyermekvállalás szempontjából az otthonteremtés idejének kitolódása. A fiatal nem értelmiségi foglalkozásúak nagy részénél már harminé éves koruk előtt megvalósul az otthonteremtés feladatainak jelentős része, a fiatal diplomások esetében azonban még harmincas éveik után is tart, hiszen a családalapítás időszakában nincs mögöttük több éves munkaviszonyból származó előfelhalmozás és a kezdőfizetésben is rosszabbul állnak.

Sajnos ezek az anyagi, szociális körülmények is meghatározóan közrejátszanak abban, hogy a népesedéspolitikai célokkal is ellentétesen, alacsony a fiatal nők termékenységge.

A 30 évesnél fiatalabb nők termelékenységgi
mutatói iskolázottság szerint, fő/gyerek

1980

Felsőfokú végzettség:	100/108
Középfokú végzettség:	100/137
Alsófokú végzettség:	100/172 ^{1.}

1. Ifjúság és társadalom. Ifjúságstatisztikai közlemények. Tanulmányok

KSH, Budapest 1982., 31. old.

Túl szoros az összefüggés az anyagi helyzet és a gyermekvállalási motivációk között. A családok helyzetét alapvetően befolyásolja, hogy vállalnak-e gyermeket, hányat és mikor a házasságkötés után. A jövedelmi helyzet ugyanis a gyermek megszületése után romlik, több gyermek vállalása esetén pedig a visszacsúszó mértéke nemcsak nagyon nagy, hanem tartós lemaradást eredményez. Vagyis az életkörülmények, a fogyasztási szokások elébe kerülnek a biológiai funkció teljesítésének, a reprodukciónak.

Belátható, hogy a lakással nem rendelkezés, de a rendelkezés is ma egyszerre egy sor társadalmi differencia következménye és újabb egyenlőtlenségek kiindulópontja is. Évekre, évtizedekre meghatározza az életvitelt. Akár a gyűjtés, akár a törlesztés és berendezkodés időszakát nézzük, a rendelkezésre álló jövedelem jelentős részét elvonja, háttérbe szorít más - egyébként szintén fontos - szükségleteket, életcélokat /pl. utazás, kultúra, szakmai haladás, pihenés/. A lakás hiánya, /de megléte esetén fenntartása, berendezése is/ feszültség forrása a párkapcsolatokban is, kifejezetten romboló hatású a házasságok tartalmára nézve és tartósságára is.

Véleményünk szerint a gondok, nehézségek elhárítására irányuló feszített élettempó hatása jelentkezik a fiatal diplomások egészségi állapotában is.

Az élethelyzet egészségkárosító hatása ugyan közvetlenül nem mutatható ki, de a morbiditás és mortalitás adatai egyértelműen utalnak arra, hogy növekszik a negyven év körüli és egyre inkább alatti korosztály veszélyeztetettsége. Ezek a tények arra engednek következtetni, hogy a kétségtelenül ható egészségkárosító szokások mellett a túlhajszoltság és a feszítő gondok is nem lebecsülendő szerepet játszanak.

Ellentmondásosan alakul az értelmiségi pálya presztízse. A társadalom értékítéletében egyszerűen van jelen a tudás hagyományos ösztönös tisztelete és a diplomával járó valós, vagy velt előnyök, kiváltságok képe az anyagi boldogulás lehetőségeivel.

Ennek megfelelően általában magasra értékelik a pályát, ezt a vonzerőt jól bizonyítják a továbbtanulásra túljelentkezők. Ugyanakkor ez az értékítélet alacsonyabban helyezkedik el az értelmiség hivatalosan deklarált társadalmi fontosságánál, mivel nő a távolság a társadalom hivatalos értékítélete és a pálya anyagi elismertsége között.

Ez oda vezethet, hogy az értékítéletet meghatározó tényezők között túlzottan előtérbe kerül a pályán elérhető anyagi lehetőség. Ez pedig egyrészt a pálya egészének leértékelődése felé hat, másrészt döntően ebből a szempontból differenciálja a pályán belüli foglalkozás-választás egyéni szempontjait. Ez a torzuló társadalmi mozgásfolyamat már érzékelhető, és

nyugtalanító módon alakítja az értelmiségi pálya minőségi és szociális összetételét.

Konzerválódnak és halmozódnak a származásbeli előnyök, illetve hátrányok. Az anyagilag kedvezőtlenebb családi háttérrel rendelkező fiatalok vagy nem szívesen választanak értelmiségi pályát, vagy a kisebb presztizsértékű pályák felé orientálódnak, a bejutás esélye is itt a nagyobb. Ugyanakkor a magas presztizsértékű pályákon növekszik a bellerjesség, egészségtelenül nő az értelmiségi önreprodukció.

Az anyagi szempont túlzott előtérbe kerülése ad részben magyarázatot arra is, hogy a legfiatalabb diplomások között a nők aránya meghaladja a férfiakét / a nő szerezzen diplomát, a férfi keressen pénze - jelező alapján/.

A fiatal diplomások életkörülményei, így lakáviszonyaik, fogyasztási szintjük és annak összetétele az egész korcsoportot tekintve valamelyest kedvezőbb, mint a hasonló korosztályú fizikai foglalkozású fiataloké. Ez azonban semmi-képp sem lehet megnyugtató, mert ez a relative kedvezőbb helyzet egyrészt késleltetetten alakul ki, másrészt nem a természetben és a társadalom más szféráiban megjelenő szellemi és erkölcsi érték megfelelően arányos ellentételezéséből fakad, hanem a családi háttér és gyakran a funkcionális feladattól eltérő túlmunkák által is meghatározott egyenlőt-

lenségekben is származik.

Az átlag sok mindent oltakar, a szélsőséges differenciálódásokat is. A fő gondot a nehéz helyzetben lévők jelentik. Azok akik egyre erőteljesebben átérzik és meg is fogalmazzák kiúttalanságukat. Ez ma még nem - vagy csak nagyon elvótvo - jelentkezik a társadalommal való szembe fordulásban, de az elbizonytalanodás, az elfordulás, a közönyösség és a tehetetlenség érzése nő bennük. Úgy érzik, hogy a társadalom mai értékei szerint a szellemi alkotóerő alulértékelt és így nem is hasznosulhat kellően sem önmaguk, sem a társadalom számára.

IV.

AZ ideológiai-politikai arculat néhány vonása -
konfliktushelyzetek

Azon túl, hogy a fiatal diplomások ideológiai-politikai arculata rendkívül összetett és ellentmondásos, be kell vallanunk, hogy társadalmi szinten sem tudunk róla eleget, nem ismerjük kellő mélységében és differenciáltságában. Magunk is éreztük-érezzük nem-egyszer, hogy summázó ítéleteink igazságai mögött mennyire tarka a kép, mennyire jól megférnek a nagy képben egymás mellett az eltérő, egymásnak ellentmondó tudattartalmak és azok politikai, gyakorlati megjelenése még akár egy adott személy esetében is. Ezért csak arra tehetünk kísérletet, hogy néhány fontosnak vélt terület töredékes bemutatásával próbáljunk valamelyest a valóságot megközelítő képet felvázolni ideológiai-politikai jellemzőikről.

a./ Marxizmus-szocializmus-társadalmi egyenlőség

Ha végiggondoljuk azokat a nemzetközi és hazai feltételeket, amelyek korunkat jellemzik és amelyek a fiatal diplomások pályakezdés körüli életét is meghatározzák, valamint a körükben jelentkező ideológiai, politikai jelenségeket, akkor arra a következtetésre

kell jutnunk, hogy a szocializmussal történő azonosuláruk ellentmondásos, sőt konfliktusos folyamatban valósul meg. Ezek az ideológiai, politikai konfliktusok döntően egy, jól meghatározható ellentmondásból származnak: a hirdotott és tanult szocializmuskép és a mindennapok társadalmi valóságában tapasztaltak közötti eltérésekből. A konfliktus egyik pólusán ott van a sugallt szocializmuskép a maga helytálló eszményeivel, valós és még meg nem valósítható értékeivel, a másik póluson pedig a szocializmus ellentmondásos gyakorlata és az egyéni élethelyzetek igen differenciált, sokszínű valósága. Ezeket az ellentmondásokat és konfliktusokat nem tekintjük ifjúságspecifikusnak, de mivel élesebben élik át őket és érzékenyebben is reagálnak rájuk, ezért meghatározónak tartjuk életstratégiájuk alakulásában.

Ellentmondásérzékenységük mellett is alapvető tényként szögezhetjük le, hogy a szocializmust mint magasabbrendű társadalmi rendszert nemcsak elfogadják, hanem nem is keresnek, nem is látnak más alternatívát. A szocializmus alapelveivel, célkitűzéseivel azonosulnak, az MSZMP e célokat szolgáló programját támogatják.

Felkészültségüknél fogva viszonylag jól eligazodnak a társadalmi élet nagy ideológiai és politikai kérdéseiben, ugyanakkor, a mindennapi élet mikroszintű jelenségeinek helyes értelmezésében sok nehézségük van.

Mint ahogy korábban a szocialista társadalom építése során fetterizálódott az absztrakt közösségesszmény és társadalmi érdek, sokszor az egyén és boldogulása rovására is, úgy az ideológiai, politikai nevelés is elsősorban a nagy kérdésekre irányult és részben irányul ma is, és csak lassan kezdjük a nagypolitika mellett a közvetlenül egyénileg is megélhető világ számtalan "kis kérdéseire" is jobban rákényszeríteni a figyelmünket.

E véleményünk alátámasztására nagyon helytállóan tarjuk Boros-Kéri megállapítását: "... az intézményes politikai nevelés a kezdet kezdetétől fogva /vagyis az óvodáskortól/ az elvont politikai rendszer egységéhez próbál szocializálni. S ehhez képest jóval kevesebb energia jut a konkrétabban átélhető, a naponta tapasztalt szférákban történő szocializálásra. Az általában vett rendszerek olveinek, értékeinek, ideológiáinak túlzott szerep jut a politikai szocializáció folyamatában, mintha csak arra lenne szükség, hogy az ember makrotársadalmi szinten tudjon eligazodni." ^{1.}

A probléma nagyon is jogos felvetése utal tehát ideológiai-politikai nevelésünk egy nagyon lényeges

1. Boros László- Kéri László: Az ifjúság politikai szocializációja

A magyar ifjúság a nyolcvanas években

Kossuth Könyvkiadó, 1984., 189-190. old.

gyengességére, az elmélet és a gyakorlat gyakran két egymástól majdnem független sínen futására. Valóban tapasztalható, hogy a fiatal diplomások elméleti ismeretei halmazszerűek, nem eléggé alkotnak élő, eleven rendszert, s a gyakorlatban nem mindig alkalmazzák helyesen őket. Ugyanakkor messzenemően nem lehet egyetérteni azzal a nem is ritkán megnyilvánuló társadalmi reflexszel, amely a felsőfokú intézményeket marasztalja el a végzett fiatalok valamilyen "nem szocialistának" minősített vonásáért.

Tapasztalatunk és meggyőződésünk is, hogy a marxizmus tanulása és a szocialista viszonyok elsajátítása nem azonosítható, és az előbbit nem követi automatikusan az utóbbi. Az említett szemrehányások megalapozatlansága több hibára vezethető vissza, mint pl.:

- Figyelmen kívül hagyják azt a triviális tényt, hogy az ifjabb generáció sem lehet alapvetően más - jobb, mint az idősebb nemzedék, mint amilyenné a történelmi, társadalmi viszonyok formálják őket.
- A pályakezdő nem minden szempontból érett, kész ember, különösen nem az a politikai szocializáció tekintetében. Ebből a szempontból a folyamatnak még inkább az elején tart. Csak a pályakezdés után következik igazán - mégpedig sürítve - az, hogy közvetlenül kerülnek kapcsolatba a társadalmi, gazdasági viszonyokkal, napról-napra átélik azokat ellentmondásaikkal

együtt, és a tanultak birtokában újragondolják a tanult és a tapasztalt értékeket. Nem új igazság, hogy a marxizmushoz, a szocializmushoz csak a cselekvéssel keresztül, az elmélet és a gyakorlat folytonos analízise és szintézise által lehet eljutni.

Igaz, hogy ez az átszajátítási folyamat nem a munkába álláskor kezdődik, de a társadalmi viszonyok bonyolultságával, sokrétűségével valójában ezt követően kerülnek közvetlenebb, úgymond "éles" kapcsolatba. E folyamatban azután - nagyon durván fogalmazva - sokan egyfajta skizofrén állapot kialakulása felé haladnak, ami úgy jellemezhető, hogy megvan bennük "a szocializmussal" való azonosulás, az elvi elégedettség a társadalmi rendszerrel, ugyanakkor sok vonatkozásban az elégedetlenség is a konkrét helyzettel.

Igy azután a társadalmi gyakorlat számos kérdéséhez nagyon kritikusan viszonyulnak, de nem a szocializmus mint társadalmi rendszer ellenfele pozíciójából lépnek fel, hanem legtöbbször jogos ellenérzéseiket fejezik ki a valóban nemkívánatos jelenségekkel szemben, bírálva a fejlődésben visszahúzó beidegződéseinket, mechanizmusainkat, és a hatékonyabb cselekvés, az alkotó kezdeményezés feltételeit és lehetőségeit keresik számon a szocializmustól - igaz, nem mindig kellő objektivitással és türelemmel.

A törekvésekben, véleményekben és változtatási szándékokban a szocializmussal részleteiben is azonosulni akarás és tudásjelét kell látnunk, nem pedig eltávolodást és egyéb negatív vonásokat. Partnerkénti kezelésüktől, vagy az előforduló türelmetlen, intoleráns, vagy netán "cinkesztó" ítélataktól is függ további ideológiai-politikai fejlődésük.

Ettől a fogadókészségtől is nagyon függ, hogy a belső meggyőződésen alapuló érdemi politizáló beállítódás kap-e megerősítést, vagy az "olvárt", konformizmusba hajló megközelítési módok jól-rosszul történő felvállalásai a formális azonosulás minden hátrányával, vagy bizalmatlanság és passzivitás alakul ki a társadalom "hivatalos" intézményeivel és szervezeteivel szemben. Eszerint viszonyulnak a akéőbbiekben a társadalom "nagy" és "kis" kérdéseihez.

A politizáló beállítódásuk elutasítják az olyan szemléletet, amely szerint a társadalmi ellentmondások, konfliktusok voltaképpen idegenek a szocialista társadalomtól, azaz ha vannak, szőgyellni, rejtgetni és nem kitergetni kell őket. Ha ellentmondásmentes, lezárt, kész szocializmusképet rajzolnak előttük, értelmetlenné válik, célt tőveszt a velük folytatott párbeszéd, elfordulnak és elzárkóznak az eszmecsorétól. Ha viszont abban segítjük őket, hogy a szocializmust közös gondolkodással olyannak lássák, amilyen - benne saját magukat is -, ha azt tudjuk felmutat-

ni, hogy változtatható viszonyok veszik körül őket, amiben nekik is tényleges szerepük van, akkor perspektivikusan látják a világot és ez már együttműködésre, cselekvésre sarkall. Olyan szocializmust tudnak elfogadni, amely a szerves változások és a tudatos változások mozzanatain alapul, s az állandóság az össze-
rű változások folyamatainak rendelődik alá.

Ehhez persze rendet kellene tudnunk teremteni a szocializmus "tartós, stabil" értékei és a változó, különböző dimenziókhoz kötött értékei között is. A fiatalok érzik a bizonytalanságot, s mi magunk sem tudunk mindig elég segítséget adni az eligazodáshoz.

A társadalmi hatások eredményeként kettősen élük át az egyenlőség eszmáját és gyakorlatát. Az egyenlőséget mint a társadalmi igazságosság fő normáját egyértelműen vonzónak, racionálisan és érzelmiileg a szocializmus legfőbb megvalósítandó értékének tartják.

Pályájuk kezdetén még az intézményes szocializáció ideológiakusan tételezett egyenlőségfelfogását is többé-kevésbé elfogadhatónak tartják, de ez a kép a tapasztalati úton szerzett élmények, megítélésének hatására igen hamar módosul. Olyan súlyos és kevésbé jelentős tényekkel találják magukat szembe, amelyek nemcsak hogy egy toleráns egyenlőségeszmének nem felelnek meg, hanem nagyon mélyen sérti az igazságérzetüket is. Nem fogadják el sem a tényét, sem a különböző magyarázatát /még ha reális érvelést tartalmaz is/

annak, amit az MSZMP Központi Ellenőrző Bizottságának jelentése legutóbb is megállapított, hogy: „... az emberek egy részének mindennapos anyagi gondjai vannak, egy szűkebb csoport viszont meggazdagodott, és olyan mennyiségű anyagi javakra tett szert, amely nincs arányban munkájának értékével, nem egyeztethető össze társadalmunk normáival.”¹

az emberek egy részének mindennapos anyagi gondjai vannak, egy szűkebb csoport viszont meggazdagodott, és olyan mennyiségű anyagi javakra tett szert, amely nincs arányban munkájának értékével, nem egyeztethető össze társadalmunk normáival.”¹

Nem fogadják el azt sem, hogy a lehetőségekben, esélyekben a pályán induláskor is olyan különbségek vannak, amelyek nem a személyes képességek, teljesítmények következtében, hanem más tényezők alapján képződnek. Ebben a vonatkozásban a legélesebb, legelkeseredettebb kritika a kereseti helyzet mellett a család túlzottan nagy szerepét illeti.

Érzékelik, hogy a családi anyagi háttér nemcsak kiinduló helyzetüket határozza meg, hanem közvetve társadalmi érvényesülésük, szakmai előrehaladásuk lehetőségét és irányát is, továbbá családalapítási törekvéseket és a családi életéről vallott elképzeléseiket is determinálja.

Emiatt a család úgy jelenik meg, mint a társadalmi esélyegyenlőtlenség fő kiindulópontja és átörökítője. Az egyenlőtlenségeknek ez a megjele-
nési formája nyomasztja őket, rossz társadalmi közér-
zetet okoz a fiatal diplomások jelentős körében.

1. A Magyar Szocialista Munkáspárt XIII. kongresszusa

1985. március 25-28., Kossuth Könyvkiadó, 1985.,

154. old.

A valódi, általánosan elismert, kiemelkedő teljesítményekből fakadó egyenlőtlenségek általában elfogadottak, nem okoznak feszültségeket. Az egymásra vonatkozó értékelésben jó érzékkel, a tényleges és komplex teljesítmények alapján ítéli meg egymást, az idősebbeket és önmagukat. Tudatában vannak annak, hogy munkahelyi érvényesülésük és elismertségük nem determinált a származás által, hogy előítéletek nem akadályozhatják boldogulásukat, s a méltánytalansággal szemben megvannak a védekezési lehetőségeik.

Ezért értetlenül állnak az olyan vezetői értékitételek előtt, és egymás közt érzékenyen is reagálnak azokra, amelyekben protekcionizmus, szimpátia, vagy egyéb szempontok érvényesülése fedezhető fel. Ezzel együtt gyakori, hogy az ilyen értékitételek látszóan beépülnek az értékrendjükbe, melynek nyomán már nem a valóságos teljesítményre koncentrálnak, hanem a konfliktusok elkerülését keresik, áthelyezve a megítélés és elismerés hangsúlyait másodlagos szempontokra.

Egyre gyakoribb konfliktushelyzeteket teremt az egalitárius egyenlőségfelfogás továbbélése és a teljesítményorientált törekvések együttes jelenléte. Ebben az szerepet játszik a felkészültség és a képességek különbözősége csakúgy, mint az, hogy a teljesítmények mérésének és értékelésének a módja elég-

gő kidolgozatlan és kísért a szubjektivizmus veszélye. De ez sem elhanyagolható, hogy a teljesítmények alapján történő differenciálás feltételez egy jobb bérezívnolat és rugalmasabb bérgazdálkodási kereteket is.

Régi konfliktusforrás az egyes foglalkozási csoportok közötti jövedelmi viszonyok indokolatlan egyenlőtlensége. A pedagógusok sem a végzettség, sem a végzett munka szempontjából nem fogadják el ezt a máig is ható társadalmi megkülönböztetést.

A települési viszonyokból adódó egyenlőtlenségek csak lassan javítható objektív helyzetet tükröznek, ezért bár jelentősen meghatározzák az életmódot, a kulturális magatartásokat és különbségeket eredményeznek az azonos foglalkozásúak között is - nincs annyira hangsúlyozott szerepük az egyenlőtlenségek bírálatában.

Társadalmi fejlődésünk erősödő vívmánya, hogy kialakult az emberek alapvető egyenrangúságának tudata az azonos végzettségűek, vagy a jobban és kevésbé iskolázottak között is. A fiatal diplomásokra kevésbé jellemző az elkülönülési, zártságra való hajlam, mint az értelmiség egészére. Érvényes ez a magánéletre, de a munkakapcsolataikra még jobban. Ez érthető is, különösen a műszakiak és agrárfoglalkozásúak körében, ahol mindennapi az élő munkakapcsolat a termelő emberrel. A magánéletben, ha nem is általában jellemző módon, az érzelmi, baráti kapcsolatok terén is átjárható kategó-

riák a státuszok. Akár a társadalmi származás, úgy a pozíció sem alapvető kapcsolatteremtési szempont. A későbbiek során az iskolázottsági szint és a pozicionális hasonlóságok meghatározóbbakká válnak az emberi, baráti kapcsolatok teremtése és fenntartása terén.

b./ Munka - közösség - szocialista demokrácia

A társadalmilag hasznos munka egyéni kötelezettségének olva nem kérdéses számukra. Jól tudják és vallják, hogy a társadalmi lehetőségek, benne az egyéni képességek kifejlesztésének, kibontakozásának és bizonyításának fő tevékenységi területe a munka. A társadalmi hasznosság tekintetében általában nem tesznek különbséget a termelő munka és az ún. improduktív munkatevékenység között. A társadalomban még előforduló megkülönböztetés ellen különösen a nem termelő területen dolgozók tiltakoznak élesen. Azzal is tisztában vannak, hogy a munkatevékenységnek egyaránt kell szolgálnia a közösségi és a saját érdekeket is.

Éppen ezért ezt várják, hogy munkába állásuk és a munkavégzés feltételei olyanok legyenek, amelyek között maximálisan érvényre juthat a társadalmi hasznosság és az egyént is szellemiekben, erkölcsiekben és anyagiakban gazdagító, örömmel teljesített hivatás összhangja. E téren nagy fontosságot tulajdonítanak annak is, hogy a társadalmi munkamegosztásban elfoglalt helyüket - mint

minőséget - teljesítményeik arányában becsülje és ismerje is el a társadalom.

Sérelmezik, hogy azoknak az elveknek az érvényesülése egyáltalán nem egyformán, nem mindenütt és nem mindig tapasztalható a társadalmi gyakorlatban, sőt az ő esetükben a nagyon általánostól is lefelé tér el.

Amikor elhagyják az egyetemet, főiskolát, erőteljesen él bennük a munkával kapcsolatos elvek érvényességének a hité, bár közvetett jelzések és némi saját tapasztalat már akkor is felváltja néha vegytiszta elképzeléseiket. A munkához való viszonyuk - ami véleményünk szerint kezdetben már csak a bizonyítás vágyánál fogva is jobb az átlagosnál - aszerint alakul, természetesen a már kialakult személyiségjegyeiktől függően is, hogy környezetükben milyen normák az elfogadottak, és milyen mértékű a megfelelés és eltérés a vallott elvektől. Ezt a viszonyt részleteiben számbavehetetlen sokaságú tényező formálja, mint pl. a kongruencia mértéke; értelmese, erőhöz mértezett és képességeket fejlesztő feladatokat kapnak-e, vagy csak állásuk van; önzés, szakmai féltékenységi, vagy segítőkészség veszi-e körül őket; céltudatosan ütemezett, szervezett munkavégzés van-e, vagy következtetlenség, rögtönzés; a kornak és a tanítaknak megfelelő technika és technológia, vagy manufaktúráis viszonyok, és így tovább.

A szélesebb értelemben vett munkakörülmények mindenféle, pozitív és negatív előjeldű, kevert állapotával találkoz-

nak, amiknek megvan a maguk ideológiai és politikai lecsapódása, gyakran konfliktussá is érlelődve,

A fő konfliktusforrás azonban nem abban lelhető föl, hogy a bérükben nem jelentkezik a kvalifikált és alkotó munka értékarányos ára. Mint azt láttuk a kezdőfizetések és átlagbérek alakulásából, nemcsak hogy a kvalifikáltság alábbértékelt a társadalmilag hangoztatott-nál, hanem a munka bére a társadalmi átlagtól időben sokáig elmaradó létfeltételek biztosítását teszi csak lehetővé. Ezt az olvektől messze eső gyakorlati értéktételnek tekintik, és nem is fogadják el. Az meg végképp riasztóan hat számukra, ha a társadalom a gondjaikat és azok gyökereit néha nem látja, vagy nem akarja észrevenni.

A munka és a bérek mennyiségi inadekvátságán túl tovább torzítja a munkáról alkotott felfogást az is, hogy a bér elszakad a munkától, ugyanis az életkortól és a beosztástól sokkal jobban függ, mint a munkateljesítménytől. Az ilyen érdek/telenségi/ viszonyok a potenciális szellemi erők elfekvéséhez, hosszabb távon leépüléséhez vezetnek. Ráadásul olyan ellenérdekeltségi mechanizmusok alakulnak ki, amelyekben a cél nem a munkateljesítmények növelése, hanem a jobban fizetű beosztás elérése. A teljesítőképesség öröme így nem is annyira a szakmai munkához kapcsolódik, mint inkább a beosztás eléréséhez.

El kell ismernünk, ez a vélekedésünk a fiatal diplomások munkafelfogásának alakulásáról ilyen formában túldramatizált és szélsőségekig vitt gondolat, két okból is. Az egyik: ha lassan is, és a bérékben alig érezhetően, kezdenek izmosodni a teljesítmények anyagi ösztönzésének formái, és a sokféle szociálpolitikai támogatás is javít valamelyest az élethelyzeteken, ami elviselhetőbbé teszi az alacsony átlagkereseteket. A másik: a teljesítményhez fűződő megfelelő anyagi érdekelttség hiányát nem kis részben kompenzálják olyan erkölcsi tulajdonságok, mint a felelősségérzet, elismerés utáni vágy, hivatástudat, szakmáseretet és egyéb, amelyek gátolják a munkától való elidegenedést.

Jól példázza az erkölcsi tudatosság erejét az ellátószolgáltatás nélkül, önként végzett társadalmi munkákban való részvételük, ha az jól szervezett és értelmes célokat szolgál. Kiugróan bizonyítható erejű volt ezt Békében a természeti katasztrófák / árvíz, földrengés/ idején és után tanúsított önzetlen munkájuk.

De mindkét oldalt figyelembe véve is, a nyomaték azon van, hogy a szellemi munka - különösen a legfiatalabb korcsoporté - mai elismertsége idővel sokat koptat az említett erkölcsi értékeken és olyan életstratégia térhódításához vezethet, amelyben a valóságos teljesítmény helyébe másodlagos szempontok hangsúlyai lépnek és a hivatásból végzett munka veszt becsületeből, másrészt az elemi létfeltételekhez szükséges

felhalmozást sokszor alacsonyabb értékű, kényszerből vállalt túlmunkák révén látják elérhetőnek. Márpedig ebben az esetben mindkét munka személyiségtorzító hatásúvá válik: az egyik azt sugallja, hogy a társadalmi érvényesüléshez nem a jól végzett munkán, a hivatáson át vezet az út; a másik pedig azt, hogy a boldogulás más szükségleteket feladó túlhajszoltság, vagy értéket nem teremtő ügyeskedés árán érhető el. Az ideológiai és politikai konzekvenciák és konfliktusok további sora bármelyik felvázolt és közbeeső munkafelfogásból bőven következik.

Miként minden emberben, úgy a fiatal diplomásokban is eredendően megvan az az igény, hogy életük különböző területein társaikat keressenek, hogy önmagukat másokhoz viszonyítani és másokkal azonosítani tudják, hogy a velük bizonyos vonatkozásokban azonosakkal közösséget vállaljanak, együtt tevékenykedjenek, közösen lépjenek fel. Közösségi igényeiket és eszményeiket magukkal hozzák a tanul éveikből és keresik a folytatást az újrakezdésben. Tevékenységi vágyuk, aktivitásuk sokkal erősebben kapcsolódik össze az olyan közösség keresésével, ahol úgy érzik, szükség van rájuk, amelyben a közös ügyek tervezésében, eldöntésében, megvalósításában egyenrangú részesek, ahol elismerik teljesítményüket, s amelyben következőképp jól érzik magukat.

A vállalati, intézményi keretekben szervezett munka az esetek többségében kollektív tevékenység, amelynek lényegéhez tartozik az ott dolgozók együttműködése. Ez az együttműködés viszont általában nem csak a fiatal diplomások együttműködése, hiszen a munkatevékenységük általában nem életkoron alapuló csoportokban szerveződik. Így az együttműködés körülményeinek alakulása nemcsak tőlük - és nem is elsősorban tőlük - függ, de mindenestre a legalapvetőbb lehetőség az integrálódásukra.

Az üzemi, munkahelyi demokrácia fejlődése, párosulva a vállalatoknak a reformfolyamat révén erősödő önállóságával mind nagyobb lehetőséget nyit az együtt dolgozók előtt saját közös tevékenységük feltételeinek meghatározása, kezdeményezésük és felelősségük kibontakoztatása terén. Így a munkahelyi közösségek kialakulásához egyre jobb körülmények jönnek létre.

A körülmények alakulásától függően a legkülönbözőbb szintű munkahelyi közösségek léteznek, a csak felszínes jegyekkel rendelkező látszatközösségektől a nagyon tartalmas, a munkahelyi együttműködésen messze túlmutató, egymást elvtársi-baráti módon segítő, egyéni és kollektív érdekeket összehangoltan érvényesítő valódi közösségekig.

Jelentős közösségformáló és egyben szakmai fejlődést elősegítő szerepük van azoknak a KISZ által szervezett és működtetett munkaformáknak, amelyek területi alapon adnak lehetőséget a közösségi és szakmai

igények kielégítésére. Ilyen szakspecifikus csoportok közül a legnagyobb múltra a Fiatal Műszakiak és Közgazdászok Tanácsai, valamint a Fiatal Agrárszakemberek Tanácsai tekintenek vissza. Kár, hogy a fiatal értelmiség más csoportjai számára alaptevékenységük egészét átfogó - az említettekhez hasonló - munkaformái ez ifjúsági szövetségnek nincsenek.

Természetesen a fiatal diplomásoknak vannak más, nemcsak a munkatevékenységhez kapcsolódó közösségek iránti igényei is. Keresik az olyan közösségteremtő lehetőségeket, ahol a maguk teremtette keretekben juttathatják kifejezésre összetartozásukat és elégíthetik ki érdeklődési körüket. Fokozottabb életkori igényük a szabadidős, kulturális, sport- és egyéb tevékenységek közösségi formában történő kielégítése, ahol saját maguk szabják meg a közös feladatokat, és ők maguk is hajtják végre, szervezik, ellenőrzik és értékelik az egyéni és közösségi teljesítést.

Közösségformáló tényező az is, hogy számos réteg-specifikus gondjuk /pályakezdésre, lakásproblémára, párkapcsolatokra, családalapításra gondolunk itt/ feltárására, megbeszélésére, kérdéseik megválaszolására is igényt tartanak és szívesen vállalkoznak. Számos - később tevékenységében kiszélesedő - sikeresen, jól működő értelmiségi klub szerveződött ilyen módon.

Az előbbi területeken jelentkező önszerveződési folyamat kezelése nem mindig a legegyszerűsebb a munkahely és a társadalmi szervezetek részéről. Nem mindig számolnak helyesen ezzel a szüntelenül újratermelődő jelenséggel. Legtöbbször abban követik el a hibát, hogy az ilyen nem hivatalos keretek közt jelentkező törekvéseiket elöve vagy gyanakvással szemlélilik és indokolatlan korlátokat állítanak kezdeményezéseik elé, vagy mindenáron intézményesíteni akarják azokat. Holott a jószándékú és a helyes célú kívülről - felülről történő vezérlés is érthet, ha mindent mindenáron "maga alá akar kaparni", ha minden megmozdulást azonnal csak a létező keretek között tud elképzelni. Káros, mert lefokozhatja, kiiktathatja a szocialista demokrácia öntevékenységen keresztül kialakítható képességeket és készségeket, lassíthatja vagy lehetetlenné teheti azt, amire ma az egyik legnagyobb szükség van: az alulról felfelé szerveződő mozgalmakat, az öntevékeny közösségi életet. Ahol teret adnak kezdeményezéseiknek, ott kiteljesedik az aktivitás, az alkotókedv, amely a közösségi alakzatokat elindította, ahol indokolatlan óvatosságból korlátozni akarják, ott elégedetlenséghez vezet és szembenálló töltést is kaphat.

Amilyen természetesen kell tekintenünk az ilyen önszerveződési alapon létrejövő közösségeket, úgy az sem kerülheti el a figyelmünket, hogy ez részben a hiva-

talos szervezetek kritikája is. Azt is jelzi ugyanis, hogy egy terület vagy munkahely intézményrendezere nem mindig és nem mindenben adekvát a fiatal diplomások érdekvisszonyaival és -mozgásaival, hiányok és zavarok vannak az egyének és kisebb kollektívák közvetlen, személyes társadalmi integrálódási módjaiban, az aktívan öntevékeny és otthonos társadalmi beágyazódásban. A társadalom intézményei, szervezetei sokuk szemében elidegenedottnak tünnek, rituálissá válnak, nem eléggé érzékelhető közvetlen érdekmozgató, -érvényesítő, szükséglet-kielégítő, integráló szerepük. Hivatalos rendozvényekkel kapcsolatban gyakran fogalmaznak úgy is, hogy van ahova illik és el kell menni, és van, ahol jól érzik magukat.

Márpedig, ha igényeikre, problémáik megoldására, kérdéseik megválaszolására az arra hivatott szorvek nem fordítanak elegendő figyelmet, az a politikai befolyás gyengüléséhez vezet.

Olyan közösségi szerveződés, amely a ténylegesen hatékony társadalmi programokkal kifejezetten szemben áll, amely az egyén és a társadalom számára egyaránt értékes célokat tagadná, azok megvalósítását akadályozná - a megvényben nincs.

Az előbbiekben érintett kérdésekkel nagyon szoros összefüggésben igen jelentős konfliktusok hordozója a szocialista demokrácia ellentmondásos fejlődése is. Elvileg elismert, hogy a társadalom legkülönbözőbb, egymást keresztező hatású alrendezereinek érdekmozgásait

csak úgy lehet befolyásolni és irányítani, ha feleszínre engedjük, ismerjük őket és nem félünk az ütköztetésüktől sem, mert a legbiztosabban ezzel kerülhető el az ellentmondások konfliktussá mélyülése, éleződése és a felhalmozódás veszélye.

Vagyis az ellentmondásokat, konfliktusokat nem kerülni kell, hanem a szocialista céloknak megfelelő mederben kell terelgetni és megoldani. A társadalom konfliktustűrő képessége is csak úgy növekedhet, ha az emberek és csoportjaik, a fiatalok is, tudatosan részt vesznek a folyamatokban, nemcsak elszenvedik azokat. Ezeket az elveket a fiatal diplomások ismerik és helyeslik, de még lépten-nyomon beleütköznek az érdekmozgásokat közvetítő mechanizmusok hiányába, vagy formális szervezeti megoldásaiba. Arról is bőven szereznek tapasztalatokat, hogy a mindennapi, konkrét politikai akarat még nem mindenkor megy előbe a nyílt, konfliktust hordozó érdekegyeztetési folyamatok valóságos kibontakoztatásának.

A gondolat alátámasztására hadd hívjuk segítségül Ancsol Éva kiméletlenül őszinte, de plasztikusan igaz megállapítását a kérdésről. A következőket írja:

"Közel sem vagyunk képesek oly mértékben realizálni a nagyon komolyan gondolt demokratikus törekvéseket, mint amilyen mértékben a társadalomnak objektív szükséglete lenne ezek realizálására, és mint amennyire szubjektív

szükségletet éreznek eziránt különösen a fiatalok, ha nem is csak ők. Kínos csapdának tartom, hogy most, amikor a társadalomnak objektíve szüksége van komoly demokratizmusra, amikor a politikai vezetés felismerte és megfogalmazta ezt a szükségletét, amikor a fiatalok önállóságot, cselekvési teret, tudást és tehetségpártolást követelnek, a hétköznapi gyakorlatában ott állunk nagyon sok esetben, az iskolákban, munkahelyeken és a "logmagasabb" szférák intézményében is, hogy elmarad a realizálás. Ha valaki ténylegesen élni akar ezekkel az értékekkel, ha tehát valóban önállóan kezdeményez, akkor sok esetben szembetalálja magát olyan emberekkel, akik pedig maguk is deklarálták a szocialista demokráciát, amelyet ő most gyakorolni akar." 1.

Nem lehet kétséges, hogy az érdekérvényesítési lehetőségek korlátozottsága különösen érzékenyen érinti a fiatal diplomásokat, hiszen sajátos helyzetük és érdekeik, egymásra torlódott problémáik megjelenítése a legközvetlenebbül és hosszú távra ható módon érinti életük fő kérdéseinek alakulását: elsősorban a munkát és a családot.

1. Ancsol Éva: Az értékek változása és az ifjúság

A magyar ifjúság a nyolcvanas években

Kossuth Könyvkiadó, 1984., 65. old.

Különösen nagy károkat okoz az olyan - szerencsére ma már nagyon ritkán előforduló - nyílt és durva korlátozás, amikor a valódi élethelyzetükből táplálkozó valódi érdekeikért fellépők eleve ellenkezéssel, megbotránkozással, nyílt, vagy burkoltan kilátásba helyezett retorziókkal találkoznak. Amellett, hogy az ilyen tekintélyelvű, hierarchikus vezetési gyakorlatnak a reformfolyamat nyomában nagyon lecsökkentek az esélyei a megmaradásra, egyes elemeinek a továbbélése még nem szűnt meg teljesen.

Itt szeretnénk megemlíteni azt a kérdést is, hogy a különböző konfliktushelyzetekben játszanak-e szerepet a generációs különbségek. Úgy látjuk, vannak feszültségi pontok, ilyenek pl. az életkorhoz kötődő magasabb fizetés; a káderpolitikai elvek lassú érvényesülése a harmonikus nemzedékváltásban a vezető pozíciókat illetően; az idősebb nemzedék hierarchikus alkalmazkodási beidegződései; vagy a szocializmus vívmányainak, valós értékeinek eltérő megközelítései, megítélési módja. Ez utóbbit illetően arra gondolunk, hogy a fiatalabbak számára a készen talált viszonyok nem egy folyamat állomásaként, azaz nem kiküzdött, saját veroytékkal megsezenvedett eredményeként, hanem természetes kiindulóhelyzetként jelennék meg, aminek a meghaladása természetes igényük és törekvésük. Ezért viszonylag gyakran előfordul, hogy a fiatalabbak kritikai alapállása, észrevételei, változtatási törekvései beütköznek az

idősebbek intoleranciájába.

E jelenségekkel együtt is úgy véljük, hogy társadalmunk legfontosabb törésvonalai nem a generációk között húzódnak, nem a generációs ellentmondások jelentik a társadalmi mozgások fő hajtóerejét. Ugyanakkor azt is véljük, hogy növekszik ezeknek az ellentmondásoknak a jelentősége, társadalmi feszítőereje, s ez az eddiginél több figyelmet érdemel.

Vannak, akiknél a nemzettel, a szocializmussal történő azonosulás ellentmondásosan alakul. Most és ebben /is/ visszaüt korábbi történelemfelfogásunk és -tanításunk ideologikusan szelektív jellege. Ennek tudható be, hogy mennyire pontatlanok, hiányosak a nemzeti múlttal kapcsolatos reális ismeretek és értékelések, hogy a mindenkori progresszió felmutatásának az elmulasztása mennyire leszűkítette a nemzettel való azonosulni tudás értelmi és érzelmi alapjait. S ennek természetes következménye az is, hogy egyeseknél a magyarsággal való azonosulás az egykori homályos dicsőségből és a ma túlbecsüléséből táplálkozva túlfűtött érzelmi színezetű - ami melegágya a más népekkel való szembekerülésnek is-, vagy éppen a múlt kellő ismerése miatt a szocialista jelen eredményeinek a túlbecsülésében, jobb esetben egyfajta lojális magatartásban fejeződik ki. Ez utóbbiaknál a szocialista nemzeti fejlődés nem a kapitalista fejlődés alternatívájaként jelenik meg a gondolkodásban, hanem "ez van, ezt kell szeretni" fogalomként, inkább a pozitív elő-

jel felé hajló szemleges töltéssel.

Ujabban más természetű zavarok is felfedezhetők a fiatal diplomások szocializmusképében. Az egyik ilyen zavar abból fakad, hogy a különböző viszonyítások alapján felértékelődött a hazai szocializmus állapota, ugyanakkor a világgazdasági kihívások és a saját gyengeségeinkkel való lassú leszámolás megkérdőjelezi, vajon tartható-e a magyar társadalomnak ez a kedvező pozíciója. A kérdés lényegében úgy vetődik fel, hogy őrizzük-e amink van, mert az értékes, vagy változtassunk rajta többet és gyorsabban, mert elvész az, ami van. Erre a nagy dilemmára társadalmunk mindkét szempontot szem előtt tartva keresi a választ. Keresik a fiatalok is, és a válaszuk egzisztenciájuk konzolidáltságától függően is nagyon sokféle, de előfordulnak olyanok is, akik azt hiszik, személyesen nem túl sokat veszíthetnek. A másik zavar oka az, hogy sajátos helyzetben van a magyar fiatal diplomás: ahol a világon nem kell szégyenkeznie a magyarországi állapotok miatt, ugyanakkor a saját nagyon is konkrét problémái az ellenkező irányban is befolyásolják a szocialista nemzettel való azonosulását.

A mai fiatal diplomások, annak következtében, hogy konzolidált viszonyok közt nőttek fel és nem éltek át igazán nagy történelmi mozgásokat, eszefordulókat, elfogadják ugyan, de nem érzik át elég mélyen a haladó cé-

Lokért vállalt nemzetközi összefogás, a nemzet-
 közi erőközösség eszüköszösgét, az nemzetközi
 sokuk számára csak elvont fogalomként létezik, amit
 bizonyos alkalmakkor állít megállít, vagy feloldó-
 dik a humanitárius együttműködés akcióiban, vagy a
 két világrendező politikai küzdelemnek teljesen alá-
 rendelten jelenik meg.

A szocialista világrendező fejlődésnek az utóbbi
 években felértékelődött jelentőségét, a nemzet-
 erőnyújtásának előtérbe kerülése még tovább gyengít-
 tezték a szocialista országokban élő fiatalok össze-
 tartozásának tudatát. Ez elől egyértelműen kivétel a
 háború - béke kérdés, ami egyben arra is bizonyíté-
 kul szolgál, mennyire fontos az nemzetközi össz-
 összefogás érdekében felkészüléshez az alapvető érde-
 kesenesség felmutatása, felszámolása.
 Joggal tekintjük nagy szocialista értékeknek azo-
 kat a politikai, ideológiai törekvéseket és azok hatását,
 amelyek évszázados elítéltekkel mentesen születtek szem-
 be a nemzetközies minden formájával, lényegében meg-
 szüntetve korábbi megnyilvánulást formáit. /Már kér-
 de, hogy közben a nemzet-érdeke természetesen megnyíl-
 ványulással is negatív értékek és elítélések kapcsa-
 ládta. /Úgy tűnt, hogy a történelem által lerakott
 akadékat, ha teljesen felszedt nem is, határozatlansá-
 ra ezkerült. Sajnálatos módon a későbbiekben a még tel-
 jesen ki nem oltott, Japánig nemzetközi hangulatot

feltémasztották némely szocialista országok gazdasági, társadalmi, politikai gondjai, de főleg az ottani politika által kezdeményezett, támogatott nacionalista törekvések, jelenségek.

Az ilyen megnyilvánulások élénk érdeklődést keltenek a fiatal diplomások körében is és hatnak a gondolkodásmódjára, amelyben néha elmosódik a különbség az egészséges nemzettudat, a határainkon túl élő magyarok sorsa iránti jogos érdeklődés és a nacionalizmus között. Többek között érzékelhető nosztalgiát ébresztettek olyan kérdéskörben, amelynek nincs aktualitása. Tapasztalataink és ismereteink szerint a reagálások igen mértéktartóak, nem tartalmaznak más népekkel szemben negatív töltésű beállítottságot, inkább értetlenséget és sajnálkozást tükröznek a határokon túli nacionalista politikai gyakorlat miatt, néha élesebben is bírálva azt. Ellenzékiségbe forduló szándékokról és megerősítésről a megyében nincs tudomásunk.

V.

Következtetés

Békés megye társadalmi-gazdasági fejlődését, az országos területi munkamegosztásban elfoglalt helyének változásait két tendencia jellemzi. Egyrészt a saját múltjához viszonyított dinamikus fejlődés; másrészt ezt - az ösmagához mérten jelentős előrehaladást - az ország más területeinek, vagy az ország egészének fejlődésével összevetve azt tapasztaljuk, hogy a számottevő fejlődés ellenére, még hosszabb távra szóló feladat a lemaradások pótlása. Az ezt célzó koncepciók, tervek számolnak az értelmiség növekvő szerepvállalásával, ezen belül a fiatal diplomások elkötelezettségével, alkotó munkájával. " Nem közömbös tehát, hogyan alakulnak élet- és munkakörülményei, milyen lesz a munkahelyi vezetés viszonya ehhez a korosztályhoz, mennyire tudja perspektivikusan vonzóvá tenni számukra a feladatok vállalását" - hangzik figyelmeztetően egy - a fiatal értelmiségről szóló - megyei tanulmányban.¹ Úgy véljük, a dolgozat megállapításai egybecsengnek az idézett vélekedéssel.

1. Boroczki Elemér: A fiatal értelmiség Békés megyében
Békési Élet 1983/3.sz. 281. old.

Következtetéseink között ugyancsak egyetértünk a következőkkel is: " E fiatal értelmiségiek teljesítik a rábízott feladatokat, tonniakarásuk, vállalkozó kedvük adott, de a ténylegesen meglovó szocializációs problémáik megoldásához nagyobb segítséget kell nyújtani számukra. Ebben a felelősséget nem lehet a felsőbb hatóságokra átruházni. A tapasztalatok azt mutatják, hogy ahol a munkahelyi vezetés megfelelő feltételeket teremt az értelmiségi feladatok ellátására, ahol munkájukat kellően megbecsülik, ott kevesebb a gond, jobbak a termelési, intézményi eredmények. Miközben a gondok megoldása több helyen központi intézkedéseket is követel, a továbbblépés kulcsa a helyileg is megoldható feladatok megvalósításában van." ^{1.}

AZ együttes megoldások keresésében van mire építeni. A fiatal diplomásoknak a szocialista társadalom építésébe való bekapcsolódásában, azonosulni tudásában jelentkező ellentmondások nem a szocializmussal mint társadalmi rendszerrel kapcsolatban kialakuló konfliktusként jellemezhetők, hanem annak mai viszonyaiban,

1. Boreczki Elemér: A fiatal értelmiség Békés megyében
Békési Élet 1983/3.sz. 281. old.

működészavaraiban gyökereznek. Így törekvéseik egyértelműen nem a szocializmus alapvető viszonyainak a megváltoztatására irányulnak, hanem a viszonyok minőségének a javítására és saját helyzetük jobbítására. Tudomásul kell venni, hogy a szocializmus történelmileg elért nagy eredményeinek elismerése mellett is a szocializmust elsősorban önmagával, benne saját helyzetükön mérjük. A vívmányok, elsősorban az életszínvonal védelmének programja nem bír elég mozgósító erővel ebben az életornyosuló kihívásokkal szembenéző rétegben.

Pályakezdésük egzisztenciális gondjait saját erőből kevesen és lassan tudják megoldani, csak intézményes, illetve szülői segítséggel. Ennélfogva is élet-helyzetük nagyon differenciált, öröklődnek és újratermelődnek körükben a társadalmi egyenlőtlenségek, sokan igen nehéz helyzetben vannak.

Kereseti, jövedelmi helyzetükben jelentős relatív lemaradás mutatható ki az idősebb korosztályhoz és a pályakezdés időszakában lévő más fiatal dolgozókhoz képest. A túlzottan életkorhoz és beosztáshoz kötött bérrendszer őket sújtja a legerősebben. Különösen alacsony a pályakezdők bére.

A munkában a teljesítmény-orientáltság gyengeségei teljesítmény-visszatartást és -eláramlást eredményeznek, társadalmi és egyéni szempontból egyaránt hátrányokat okoznak. Elmaradás van a teljesítményhez kötött anyagi és

erkölcsi elismerésben, egyáltalán az értéktöréntő,
-hagyományozó szellemi munka differenciáltabb és mag-
sabb díjazásában.

A fennálló konfliktusok éleződésének megállítása,
feloldása, de legalább tompítása sokrétű központi és
megyei feladat, de alapvetően két irányban lehet és kell
koreeni a megoldásokat. Az egyik és az a döntőbb: a fia-
tal diplomások létviszonyainak differenciáltan kezelt
javítása, mégpedig olyan mértékben, hogy az eddiginél
jóval korábban módjuk legyen elérni a társadalom egé-
szére jellemző szükségletkiegészítés legalább átlagos
szinvenelát. A másik ugyancsak meghatározó jelentőségű
feladat: meg kell gyorsítani azt a kibontakozó demok-
ratikus ideológiai- politikai folyamatot, amelyben az
ő közreműködésükkel is a szocializmus-értelmezésben a
valós és elérhető értékek váltják fel a jelenre és a
jövőre vonatkozó ítéletek torzulásait, az illúziókat
és vágyakat. Erről az alapról kiindulva javítható to-
vább a társadalom egész intézményrendszere működésének
a hatékonysága, jobban biztosítva a lehetséges mozgá-
teret a fiatal diplomások számára is. A két tényező
egyszerre és egyaránt fontos, közülük egyik sem he-
lyettesítheti, válthatja ki a másikat.

M E L L É K L E T E K

1.sz. melléklet

Fontosabb összefoglaló adatok Békés megye népességéről.

1980

	<u>Megye összesen</u>	<u>A nők aránya, %</u>
Lakónépesség száma	436.910	51,3
Az aktív keresők száma	200.324	42,8
Az aktív keresőkből felsőfokú végzettségű	10.963	41,1

2.sz. melléklet

Az aktív keresők száma, 1980

	<u>1960</u>	<u>1970</u>	<u>1980</u>
Férfi	148.468	126.075	114.575
Nő	73.842	75.469	85.749
Összesen	222.310	201.544	200.324
A nők aránya, %	33,2	37,4	42,8

3.sz. melléklet

Az értelmiség összefoglaló adatai, 1980

	száma	Felsőfokú végzettségű	Nincs f.fokú végzettsége
Nyugdíjas	1.482	1.482	-
Aktív	14.310	10.963	3.347
Összesen	15.792	12.445	3.347
20-34 éves	6.732	5.885	846

4.sz. melléklet

Az összes és az aktív felsőfokú végzettségűek
száma, nők %-a

	1960		1970		1980	
	Összes	Aktív	Összes	Aktív	Összes	Aktív
Férfi	3008	2766	4892	4411	7165	6457
Nő	985	875	2632	2261	5280	4506
Megye ösz.	3993	3641	7524	672	12445	10963
A nők aránya, 24,7	24,0		35,0	33,9	42,4	41,1 %

5.sz. melléklet

A felsőfokú végzettségűek száma az aktív keresők
között, nemek, % szerint

Év	Férfi,	%	Nő,	%	Összes,	%
1960	2766	1,9	875	1,2	3641	1,6
1970	4441	3,5	2261	3,0	6672	3,3
1980	6457	5,6	4506	5,3	10963	5,5

6. sz. melléklet

A felsőfokú végzettségűek száma terület szerint

Megnevezés	1000 7 éves és idősebb népességre jutó f.fokú végz. sz.		F. fokú végzetts. 1980. évi	
	1970	1980	száma	megoszl.,%
Békés	17,3	28,2	553	4,4
Békéscsaba	31,3	54,0	3286	26,4
Gyula	32,2	54,4	1679	13,5
Grosháza	25,3	39,1	1265	10,2
Szarvas	32,4	53,4	988	7,9
Szeghalom	19,0	35,3	322	2,6
Városok összesen	28,0	47,3	8093	65,0
Községek összesen	11,8	20,0	4352	35,0
Megye összesen	18,1	32,0	12445	100,0

A felsőfokú végzettségű népesség a végzettség jellege, szakiránya és nemek szerint

A felsőfokú végzett- ség jellege, szakiránya	Megye összesen			a nők aránya, %		
	1960	1970	1980	1960	1970	1980
Ipari	151	449	1130	9,3	14,7	20,7
Építőipari	87	126	307	8,0	11,1	16,0
Mezőgazdasági	611	1545	2358	9,7	10,7	14,6
Szállítási, hírközlési	8	42	98	-	7,1	15,3
Kereskedelmi	-	31	70	-	9,7	50,0
Vízgazdálkodási	..	27	108	..	-	13,0
Városgazdálkodási	..	1	4	..	-	25,0
Földmérési	6	31	35	16,7	9,7	14,3
Egészségügyi	549	806	991	23,1	34,9	46,5
Oktatási, tudományos, közművelődési	1661	3342	5633	43,2	58,1	64,2
Művészeti	48	55	83	41,7	38,2	42,2
Jogtudományi, igazga- tási	475	544	634	2,9	12,9	23,8
Közigazgatási	114	226	619	13,2	24,8	49,1
Egyéb/politikai, hittudományi, stb./	283	299	375	0,7	2,3	4,0
Megye összesen	3993	7524	12445	24,4	35,0	42,4

Az aktív felsőfokú végzettségűek számbeli megoszlása a végzettség jellege, a munkabeosztás szintje és nem szerint a megyében összesen, 1983

A végzettség jel- lege	Szocialista		Ebből				beosztott ügyint.			
	szektor		Vezető, A		Vezető, B, C, és		irányító, B		beosztott ügyint.	
	férfi	nő	férfi	nő	férfi	nő	férfi	nő	férfi	nő
Egyetemi	2533	1297	329	33	1041	283	91	40	1070	923
Főiskolai	2589	2832	215	39	889	333	359	124	1118	2324
Egyéb felsőfokú	403	1611	40	12	97	32	65	245	196	1273
Összesen	5525	5740	584	84	2027	648	515	409	2384	4520

Az aktív felsőfokú végzettségűek számbeli megoszlása a végzettség jellege, a munkabeosztás szintje és nem szerint a vizsgált népgazdasági ágazatokban, 1983.

A végzettség jellege	Szocialista szektor		Vezető, A		Vezető, B, C, és irányító, A		irányító, B		beosztott ügyintéző A, B, C,	
	férfi	nő	férfi	nő	férfi	nő	férfi	nő	férfi	nő
<u>IPARBAN</u>										
Egyetemi	202	67	47	4	93	29	16	5	45	28
Főiskolai	336	1478	41	5	120	47	64	16	107	108
Egyéb felső- fokú	33	48	4	3	5	4	13	4	11	30
Összesen	571	293	92	12	218	80	93	25	163	166
<u>MEZŐGAZDASÁGBAN</u>										
Egyetemi	319	142	158	10	539	67	56	22	166	41
Főiskolai	847	198	84	5	438	73	235	38	87	76
Egyéb felsőf.	172	79	20	1	72	8	35	6	42	34
Összesen	1938	419	262	16	1049	148	326	66	295	151
<u>EGÉSZSÉGÜGYBEN, KUTATÁSBAN, KULTÚRÁBAN</u>										
Egyetemi	936	768	29	6	214	87	4	2	688	670
Főiskolai	932	2194	9	3	197	171	23	56	702	1961
Egyéb felsőf.	128	1408	-	1	2	5	9	233	115	1161
Összesen	1996	4370	38	10	413	263	36	291	1505	3792

A felsőfokú végzettségűek létszáma a szakképzettség szakiránya szerint, 1983

A szakképzettség szakiránya	szocialista szektor összesen		Ebből Vezető, A		Vezető B,C és irányító, A		irányító, B		beosztott ügy- intéző, A,B,C	
	férfi	nő	férfi	nő	férfi	nő	férfi	nő	férfi	nő
Műszaki	1122	242	86	2	457	48	224	27	354	159
Mezőgazdasági	1538	291	215	6	797	96	192	60	330	118
Közgazdasági	291	383	91	36	98	101	22	27	76	176
Egészségügyi	490	579	12	2	111	133	5	22	362	420
Oktatási, tudom- ányos, közműv.	1380	3734	34	11	321	174	37	260	985	3279
Jogtudományi	192	125	44	8	91	47	2	1	55	69
Egyéb	512	386	102	19	152	49	33	12	222	299
Összesen	5525	5740	584	84	2027	648	515	409	2384	4520

11. sz. melléklet

A felsőfokú végzettségűek száma korcsoportok szerint

Korcsoport /év/	Megoszlás %-ban			
	1980. jan. 1-én	1960	1970 január 1-én	1980
20-24	1323	7,2	12,1	10,6
25-29	2384	24,4	23,2	19,2
30-34	2179	16,1	15,0	17,5
35-39	1914	11,7	15,0	15,4
40-44	1258	6,3	10,7	10,1
45-49	1150	9,6	8,0	9,2
50-54	874	6,6	3,4	7,0
55-59	612	6,2	4,9	4,9
60-64	233	4,6	2,8	1,9
65-69	263	2,6	2,3	2,1
70-74	136	2,5	1,4	1,1
75- x	119	2,2	1,2	1,0
Összesen	12445	100,0	100,0	100,0
Ebből 55- x éves	1363	18,1	12,6	11,0

12. sz. melléklet

A felsőfokú végzettségűek az azonos korúak %-ában, 1980

Korcsoport /év/	a megyében	az országban
20-24	4,2	4,3
25-29	7,0	9,9
30-39	7,2	x

x nincs adat

13. sz. melléklet

A fiatal diplomások főbb jellemzői néhány alföldi
megyében

Megnevezés	Békés	Bács- Kiskun	Csongrád	Hajdú- Bihar	Szol- nok	Ország össze- sen, %
	m e g y e, %					
A diploma megszerzése utáni 1.	77	71	70	68	67	70
2. munkahe-	15	17	22	24	25	21
3. lyén dol- gozik	7	8	6	5	5	6
4.-X	1	4	2	3	3	3
Összesen	100	100	100	100	100	100
Jelenlegi munkahe- lyén eltöltött idő:						
1 évnél kevesebb	17	17	19	21	23	21
1,0 - 2,0	19	22	23	22	21	20
2,1 - 3,0 év	18	18	13	13	12	15
3,1 - 5,0	28	25	22	21	25	23
5 évnél több	18	18	23	23	19	21
Összesen	100	100	100	100	100	100

14. sz. melléklet

A fiatal diplomások alaphére, keresete és jövedelme
a végzettség típusa szerint, 1982 /reprezentatív felmérés/

A végzettség típusa	alaphér	havi átlagker.	havi átlag- jövedelem
	F o r i n t		
Mézőgazdasági	5021	5741	5833
Jogtud., igazgatási	4525	4849	5749
Közgazd., keresk.	4503	5029	5109
Műszaki	4206	4712	5082
Egészségügyi	4165	5037	5256
Oktatási, tudományos	3298	3655	4025
Egyéb	4000	5104	5204
Összesen	3990	4515	4810

15.sz. melléklet

A fiatal diplomások összesített átlagbére, -jövődolno,
Ft. 1982 /reprezentatív felmérés

A nők férfiakhoz viszonyított
elmaradása

Besorolás szerinti alap

bér	3990.-	- 610
Átlagkereset	4515.-	- 900
Átlagjövődoln	4810.-	- 1200

16. sz. melléklet

A fiatal diplomások alaphére, keresete és jövődolno
néhány alföldi megyében, 1982

Megye	Alaphér	havi átl. kor. f o r i n t	havi átl.jöv
Békés	3990	4515	4810
Bács-Kiskén	3880	4354	4619
Csongrád	3845	4265	4506
Hajdú Bihar	3804	4310	4473
Szolnok	3852	4414	4696

17. sz. melléklet

Podagógus kezdőfizetés pótlókkal, 1981

	Megyei	Országos
Középisk. tanár 0- 3 év	3050 Ft	2906 Ft
3- 8 "	3667 "	3646 "
Alt. isk. tanár 0- 3 "	2914 "	2849 "
3- 8 "	3376 "	3352 "
Alt. isk. tanító 0- 3 "	2720 "	2706 "
3- 8 "	3128 "	3133 "
Óvónő /felsőfok./ 0- 3 "	2376 "	2411 "
3- 8 "	2729 "	2849 "

A fiatal diplomások főbb jellemzői néhány alföldi
megyében

/százalék/

Megnevezés	Békés	Bács-	Csong-	Hajdu-	Szol-	Öröszag
	Kisk.	rád	Bihar	nok	össz.	
m e g y e						
Másodállással rendelk.	7	8	6	5	9	8
jövedelemkiegészítő tev. végz.21	17	19	11	17	19	
1982-ben családi anyagi támogatást kapott	34	33	34	30	34	34
A megkérdezett házas személyek családjában az egy főre jutó havi jöv. 2000 és kevesebb, Ft	9	12	16	9	6	11
2001 - 3200	44	42	45	54	54	46
3201 - 4000	24	22	25	18	16	22
4001 - 5000	14	19	9	13	19	15
5001 és több	9	5	5	6	5	7
Összesen	100	100	100	100	100	100
Gk.-val, telekkel, nyaralóval és színes TV-val vagy HI-FI toronnyal rendelkezik	4	7	5	2	3	5
Gk.-val, színes TV-val vagy HI-FI toronnyal rendelkezik	11	18	11	13	11	13
Telekkel, nyaralóval, színes TV-val, vagy HI-FI toronnyal rendelkezik	-	-	2	3	1	1
Színes TV-val vagy HI-FI toronnyal rendelkezik	9	6	8	8	8	8
A felsoroltak egyikével sem rendelkezik	76	69	74	74	77	73
Összesen	100	100	100	100	100	100

19. sz. melléklet

A fiatal diplomások néhány jellemzője nemenként

Megnevezés	/százalék/		
	Férfi	Nő	Összesen
Másodállással rendelkező	11	3	7
nem rendelkező	89	97	93
1982-ben jövedelengkiegészítő			
tevékenységet végzett	28	15	21
nem végzett	72	85	79
1982-ben családi anyagi tá-			
mogatást kapott	31	36	34
nem kapott	69	64	66

20. sz. melléklet

A párttagokra vonatkozó adatok

	1975	1979	1984	1985
Az összes párt-				
tagok létszáma	31.412	33.299	35.507	35.698
Ebből felsőfokú				
végz. száma	2.919	3.674	4.987	5.276
aránya, %	9,3	11,0	14,04	14,77

DOKUMENTUMOK

I. Az MSZMP központi vezető szerveinek határozatai:

1. A XII. kongresszus óta végzett munkáról és a párt feladatairól /Az MSZMP KB 1983. április 12-13-i ülésének dokumentumai/
2. A szociálpolitika fejlesztésére vonatkozó elgondolásokról /Pol.Biz. 1984/
3. A fiatal értelmiség helyzetéről és az ezzel kapcsolatos feladatokról /Pol.Biz. 1984/
4. KB állásfoglalás ifjúságpolitikai kérdésekben /KB, 1984/
5. A tudománypolitikai irányelvek érvényesülésének helyzetéről /Pol.Biz. 1985/
6. A társadalmilag igazságosabb szociális ellátás kialakítására /állásfoglalás, Pol.Biz. 1985/
7. Az MSZMP XIII. kongresszusa /1985/

II. A megyei pártbizottsági és végrehajtóbizottsági ülések anyagai:

1. Szocialista közgondolkodás, közerkölcs és magatartás helyzete és fejlesztésének további feladatai /PB-ülés, 1977/
2. A Megyei Tanács jelentése az ifjúsági törvény végrehajtásának tapasztalairól /VB-ülés, 1977./

3. A népesedéspolitikai határozat végrehajtásának megyei helyzete /VB-ülés, 1977/
4. Jelentés a KB ifjúsáspolitikai határozata végrehajtásáról, javaslat a további feladatokra /PB-ülés, 1978/
5. A szocialista demokráciával kapcsolatos agitációs és propagandamunka feladatai /VB-ülés, 1978/
6. Jelentés az értelmiség helyzetéről, ideológiai, politikai arculatáról és közéleti tevékenységéről /PB-ülés 1979/
7. A Békés megyei Tanács VB beszámolója tevékenységéről, különös tekintettel a lakáshllátottságra és a közoktatás helyzetére /VB-ülés, 1980/
8. Jelentés a Politikai Bizottság 1977. jún.29-i - a tudománypolitikai irányelvek végrehajtásának tapasztalatairól szóló - határozata megyei megvalósulásáról és a további feladatokról /vb-ülés, 1981/
9. Jelentés a Politikai Bizottság 1979. szept. 11-i - az egészségügyi ellátásról és fejlesztésének feladatairól szóló - határozata végrehajtásának megyei tapasztalatairól /PB-ülés, 1982/
10. Jelentés a KB 1972. jún. 15-i - az állami oktatás helyzetéről, fejlesztésének feladatairól szóló - határozata végrehajtásáról /PB-ülés, 1982/
11. Jelentés a lakásépítés, lakásgazdálkodás megyei helyzetéről és a további feladatokról /PB-ülés, 1982/
12. Jelentés a pályakezdő fiatal értelmiség munkába állásának megyei tapasztalatairól /VB-ülés, 1982.

13. Jelentés a megye iparának helyzetéről és feladatairól /PB-ülés, 1983/
14. Jelentés a mezőgazdasági nagyüzemeknek a népesség élet- és munkakörülményeire gyakorolt hatásáról /VB-ülés 1983/
15. Jelentés a KB 1974. március 19-20-i - a közművelődés helyzetéről és feladatairól szóló - határozata végrehajtásának megyei tapasztalatairól /VB-ülés, 1983/
16. Tájékoztató a KB Ifjúsági Bizottsága - az ifjúság társadalmi helyzetéről, a párt feladatairól szóló - előterjesztés megyei pártvitáinak tapasztalatairól /VB-ülés, 1984/
17. Javaslat a KB 1984. október 9-i - az ifjúság társadalmi helyzetéről szóló - állásfoglalása végrehajtásának megyei feladatairól /PB-ülés, 1985/
18. Az MSZMP Békés Megyei Bizottságának beszámolója a megyei pártértekezletre, 1985

I R O D A L O M

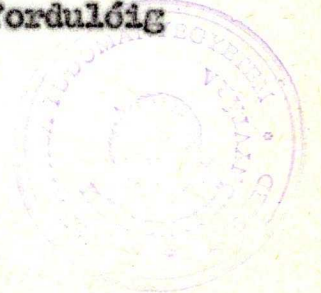
1. A fejlett szocialista társadalom főbb jellemző vonásai és megteremtésének kérdései a Dél-Alföldön
A JATE Marxizmus-Leninizmus Tanszékek Szakcsoportja által készített tanulmánykötet - Szeged, 1978.
2. A felsőfokú végzettségű szakemberellátottság helyzete Békés megyében
KSH Békés Megyei Igazgatósága, Békéscsaba, 1984.
3. A fiatal diplomások bér- és jövedelmi helyzete, 1982.
A KSH Békés Megyei Igazgatóságának közlése, 1983.
4. Alföldi tanulmányok
Békéscsaba, 1976-1983
5. Ancsel Éva: Az értékek változása és az ifjúság
A magyar ifjúság a nyolcvanas években 65.o.
MSZMP KB Társadalomtudományi Intézete
Kossuth Könyvkiadó, Budapest, 1984.
6. Andics Jenő: A fiatal nemzedék társadalmi - foglalkozási helyzetéről és perspektíváiról
Ifjúsági Szemle, 1983/4.sz.
7. Andorka Rudolf - Harcsa István - Kulcsár Rózsa - Miotroc Anna: A társadalmi mobilitás alakulása és összefüggései a társadalom szerkezetével
Az MSZMP KB Társadalomtudományi Intézete, Budapest, 1981
8. A XII. kongresszus óta végzett munkáról és a párt feladatairól /Az MSZMP KB 1983. április 12-13-i ülésének dokumentumai/
Kossuth Könyvkiadó, Budapest, 1983.

9. Az értelmiség helyzete Csongrád megyében
Csongrád megyei politikai füzetek, Szeged, 1978
10. Az ifjúság életkörülményei. Ifjuság és társadalom.
Ifjúságstatisztikai közlemények
KSH, Budapest, 1984
11. Az MSZMP Békés Megyei Bizottságának beszámolója a
megyei pártértekezletre, 1985
12. Az MSZMP XIII. kongresszusa
Kossuth Könyvkiadó, Budapest, 1985
13. Ádám György: Az orvosi hálapénz vitához
Társadalmi Szemle, 1984/7-8.sz.
14. Barabás János: Ifjuság és kultúra
Ifjusági Szemle, 1982/4.sz.
15. Bálint Csaba: Fiatalok a mezőgazdaságban
Társadalmi Szemle, 1984/7-8.sz.
16. Berecz János: Marx, marxizmus, ifjuság
Ifjusági Szemle, 1983/2.sz.
17. Bereczki Elemér: A fiatal értelmiség Békés megyében
Békési Élet, 1983/3.sz.
18. Bethlendi László: Az agrárértelmiség társadalmi szerepe
Társadalmi Szemle, 1982/8-9.sz.
19. Békés megye statisztikai évkönyve, 1983
KSH Békés megyei Igazgatósága, 1984

20. Boros László - Kéri László: Az ifjúság politikai szocializációja
A magyar ifjúság a nyolcvanas években 189-190.o.
MSZMP KB Társadalomtudományi Intézete
Kossuth Könyvkiadó, Budapest, 1984
21. Csatáry Ildikó: A munkahelyi politikai szocializáció /Egy volt üzemszociológus töprengései/
Társadalomtudományi Közlemények, 1985/4.sz.
22. Dimitrov, Krisztyu: Az értelmiség jellege és szerepe a szocialista társadalomban
Az értelmiség a szocialista országokban c. tanulmánykötet
Kossuth Könyvkiadó, Budapest, 1980
23. Dövényi Zoltánné: A fiatal értelmiség helyzete Békéscsabán
Békési Élet, 1984/3.sz.
24. Gidai Erzsébet - Szpirulisz Ildikó: Társadalmi-gazdasági fejlődésünk egyes tendenciái a nyolcvanas években
Társadalomtudományi Közlemények, 1985/3.sz.
25. Gramsci, Antonio: Marxizmus-kultúra-művészet /99-110.old./
Kossuth Könyvkiadó, Budapest, 1965
26. Harcsa István: A munkásfiatalok életkörülményeiről
Társadalmi Szemle, 1984/7-8.sz.
27. Hermann István: Az ifjúság és a marxizmus
Ifjúsági Szemle, 1982/2.sz.

28. Huszár Tibor: Az MSZMP értelmiségpolitikájának néhány időszaki kérdése I-II. rész
Társadalomtudományi Közlemények, 1985/3-4.sz.
29. Huszár Tibor: Értelmiségtörténet - értelmiségsszociológia
Kossuth Könyvkiadó, Budapest, 1978
30. Huszár Tibor - Léderer Pál: Az értelmiség rekonstrukciója és funkciói
Az MSZMP KB kiadványa, Budapest, 1981
31. Ideológiai munka a fiatalok között /Hozzászólások a KISZ KB ülésén/
Pártélet, 1984/4.sz.
32. Juhász Ádám: A műszaki értelmiség társadalmi szerepe
Társadalmi Szemle, 1982/6.sz.
33. Kéri László: Ifjúság és politikai szocializáció
Társadalmi Szemle, 1984/1.sz.
34. Kiss Arthur: Társadalmunk és az ifjúság
Ifjúsági Szemle, 1982/1.sz.
35. Kolosi Tamás: Az értelmiségről vitatkozva
Társadalmi Szemle, 1981/8-9.sz.
36. Kolosi Tamás - Papp Zsolt - Gombár Csaba - Pál László -
- Bana János: A társadalmi egyenlőtlenségek tudati tükröződése és az ezzel kapcsolatos értékorientációk
Az MSZMP KB kiadványa, Budapest, 1981
37. Knopp András: A párt értelmiségi politikájáról
Társadalmi Szemle, 1984/1.sz.

38. Knopp András - Radics Katalin: A fiatal értelmiség helyzetéről
Társadalmi Szemle, 1984/7-8.sz.
39. Köpeczi Béla: Gazdaság, kultúra, ideológia
Társadalmi Szemle, 1983/4.sz.
40. Köteles Lajos: A megyei tudományszervezés új utakon
Békési Élet, 1980/4.sz.
41. Laki László: Megjegyzések a "közösség" fogalmának értelmezéséről
Társadalomtudományi Közlemények, 1985/3.sz.
42. Miért nehéz ma fiatalnak lenni? /Zelei László beszélgetése Ancsel Évával/
Ifjúsági Szemle, 1982./1.sz.
43. Mód Aladárné: A társadalmi szerkezet változásának néhány tendenciája
Társadalmi Szemle, 1982/4.sz.
44. Országos agitációs, propaganda- és művelődéspolitikai tanácskozás, 1983. I. 11-12.
Kossuth Könyvkiadó, Budapest, 1983
45. Patsching Mária. Az orvosi hálapénzről - nem etikai alapon
Valóság, 1983/2.sz.
46. Pályakezdő diplomások
ifjúsági Szemle, 1982/3.sz.
47. Pilishegyi József: Békés megye társadalmi-gazdasági arculatának várható változása az ezredfordulóig
Békési Élet, 1982/2.

48. Schiffer Péter: Az ifjúság politikai szocializációjáról
Ifjúsági Szemle, 1982/3.sz.
49. Szentirmai László: A sarkadi értelmiségről. Beszámoló egy szociológiai vizsgálatról
Békési Élet, 1979/1.sz.
50. Szpirulisz Ildikó: A munka helye értékrendünkben
Társadalmi Szemle, 1983/6.sz.
51. Tanácskozás az értelmiség helyéről és szerepéről a mai magyar társadalomban
Társadalomtudományi Közlemények, 1981/3.sz.
52. Tanulmányok. Ifjúság és társadalom. Ifjúságstatisztikai közlemények
KSH, Budapest, 1982
53. Váriné Szilágyi Ilona: Fiatal értelmiségiek a pályán
Akadémiai Könyvkiadó, Budapest, 1981
54. Zétenyi Zoltán: A fiatalok és a lakáshelyzet
Ifjúsági Szemle, 1981/1.sz.

T A R T A L O M

I.	Bevezetés	1
II.	A megye fejlődése és felsőfokú szakember ellátottságának helyzete	10
III.	A fiatal diplomások társadalmi beilleszkedése	15
	1. A pályakezdők munkahelyi beilleszkedése, szociális helyzete a főbb foglalkozási csoportokban	16
	a/ Az anyagi ágakban	17
	b/ A nem anyagi ágakban	23
	2. A fiatal diplomások élethelyzetének főbb általános vonásai	39
	a/ A munkába illeszkedés, a képzettség hasznosulása	39
	b/ Jövedelmi és lakáshelyzetük	48
	c/ Szociális körülményeik társadalmi hatásai	56
IV.	Az ideológiai-politikai arculat néhány vonása - konfliktushelyzetek	65
	1. Marxizmus - szocializmus - társadalmi egyenlőség	65
	2. Munka - közösség - szocialista demokrácia	75
V.	Következtetés	91
	M e l l é k l e t e k	96
	D o k u m e n t u m o k	107
	I r o d a l o n	110